

Palīdzēt un atbalstīt:

LATVIJAS TĒVI ĢIMENES DZĪVĒ

Klāvs Sedlenieks, PhD, Rīgas Stradiņa Universitāte

Kristīne Rolle, MSc, Rīgas Stradiņa Universitāte

TĒVI
NODIBINĀJUMS

SATURA RĀDĪTĀJS

Kopsavilkums	3
Pētījuma norise un ierobežojumi	4
1. Ģimenes kognitīvā shēma	5
2. Vīrietis kā palīgs ģimenē	7
3. Sievietes un vīrieša pienākumi	10
4. Tēva un mātes pienākumi	14
4.1. Vīriešu un sieviešu saite ar bērniem šķērskultūru skatījumā	14
4.2. Tēva loma ģimenes plānošanā	15
4.3. Tēvs kā palīgs grūtniecībā un dzemdībās	17
4.4. Palīgs bērnu audzināšanā	20
4.5. Tēvi kā bērna kopēji pirmajā gadā	22
4.6. Bērns un darbs	24
4.7. Laiks kopā ar bērnu	27
4.8. Finansiālā atbalsta sniedzējs	30
5. Tēvs un valsts	31
6. Nobeigums un ieteikumi	33
Literatūra	35
Informācija par pētījuma norisi	38
Pētījuma dalībnieku apraksts	39

KOPSAVILKUMS

Pētījuma „Tēvi ģimenes dzīvē” galvenais mērķis ir noskaidrot, kāda ir vīrieša/tēva loma ģimenē un bērnu audzināšanā jeb neapmaksātajā aprūpes darbā.

Pētījuma datu interpretācijai un lai izprastu pašreizējo atbildības sfēru kā arī vīriešu un sieviešu iesaistīšanās intensitātei un formas šajā ziņojumā esam izmantojuši nosacītu Latvijas ģimenes kognitīvo shēmu, saskaņā ar kuru ģimenes nemainīgo kodolu pēc noklusējuma veido sievietes ar bērniem un vīriešu iesaistīšanās ir pakļauta iespējami mainīgai lomai. Šāda sadalījuma konsekvence ir gan izteiktā sieviešu dominance visās jomās, kas saistītas ar ģimeni un bērniem, gan tēvu/vīriešu salīdzinoši trauslā saikne ar bērniem.

Tādējādi saskaņā ar patlaban Latvijā izplatītajiem uzskatiem par lietu normālo (un tāpēc pareizo) stāvokli, sabalansēts abu dzimumu ieguldījums bērnu un mājsaimniecības aprūpē pašos pamatos ir maz iespējams, jo vīrieša/tēva loma ģimenē ir sekundāra. Neatkarīgi no vīrieša/tēva ieguldījuma, tas tiek galvenokārt aplūkots kā nosacīta “atbalsta funkcija”, t.i., palīdzība sievietei/mātei un bērniem. Uzskats par to, ka vīrieši galvenokārt atbalsta ģimeni un palīdz sievietei/mātei, intervijās izskanēja, runājot gandrīz par jebkuru darbību, kuru vīrieši/tēvi veic ģimenes kontekstā. Tāpēc ir pamats uzskatīt, ka fundamentāli, Latvijas sabiedrībā pastāvoši uzskati par sievietes/mātes dabīgo, it kā fiziskajā realitātē balstīto saikni ar bērnu un vīrieša/tēva pakārtoto, netiešo saikni, ierobežo iespēju un nepieciešamību vīriešiem/tēviem darboties ģimenē uz līdzvērtīgiem pamatiem ar sievietēm/mātēm.

Gan sievietes, gan vīrieši, mātes un tēvi vārdos pauda pozitīvu attieksmi pret vīriešu iesaistīšanos ģimenes jautājumu kārtošā un bērnu audzināšanā. Tomēr reālu darbību līmenī īstenot šo vārdiski izteikto atbalstu nav tik viegli gan pastāvošās kognitīvās shēmas, gan iemiesoto prakšu (t.i., ierasto rīcību) dēļ.

Par spīti faktoriem, kas veicina sieviešu dominējošo lomu ģimenes jomā, novērojama arī līdz šim neaprstāta parādība uzskatos par mājsaimniecības darbu sadalījuma izmaiņu dinamiku. Proti: tiek akceptēts, ka vīrieši mājsaimniecībā vismaz teorētiski varētu veikt arī lielāko daļu darbu, kuri tradicionāli asociēti ar sievietēm, kamēr sieviešu iesaistīšanās tradicionālajos “vīriešu” darbos tiek uzskatīta par nepiemērotu pat tad, ja viņām tas būtu pa spēkam.

Pētījumā vispirms aprakstīta Latvijas ģimenes kognitīvā shēma, pēc tam seko šīs shēmas ilustrācija dažādās jomās, balstoties gan uz primārajiem, gan sekundārajiem datiem.

Katru apakšnodaļu ievada tās kopsavilkums, kas satur būtiskāko apakšnodaļas vēstījumu.

PĒTĪJUMA NORISE UN IEROBEŽOJUMI

Pētījuma rezultāti balstās uz 15 kvalitatīvajām intervijām un novērojumiem ar vīriešiem/tēviem, sievietēm/mātēm, darba devēju pārstāvjiem, kā arī sekundāro datu analīzi (skat. 1. un 2. pielikumu). Pētījuma dalībnieki tika izvēlēti ar mērķi noskaidrot un iepazīt situāciju vīriešu/tēvu iesaistei pēc iespējas dažādākos ģimenes modeļos un apstākļos - ģimenes ar maziem bērniem (līdz 3 gadiem), ģimenes ar bērniem un/vai pusaudžiem/ pieaugušiem bērniem; ģimenes ar vienu bērnu; daudz-bērnu ģimenes; ģimenes, kurās ir tikai dēls/i vai meita/s vai abu dzimumu bērni; šķirtās ģimenes; laukos/ pilsētās dzīvojoša ģimenes. Tomēr visām ģimenēm kopīgs ir tas, ka tajās ir bērni un vīrieši/tēvi ir iesaistīti un/vai ieinteresēti līdzdarboties bērna aprūpes jautājumos.

Kaut arī pētījuma dalībnieki pārstāv dažādus ģimenes modeļus un to pieredze ir daudzveidīga, tomēr pētījuma ierobežotā apjoma dēļ, pētījuma autori nepretendē atspoguļot visu Latvijas vīriešu/ tēvu iesaisti bērnu aprūpē un ģimenē, bet norādīt projekta ietvaros konstatētām tendencēm attiecībā uz vīriešu/tēvu iesaisti bērnu un ģimenes aprūpē.

Aprakstītā Latvijas ģimenes kognitīvā shēma nav jāuztver kā likums, pēc kura darbojas ikviena ģimene. Tas ir jāuztver kā mēģinājums izprast domāšanas virzienus attiecībā uz ģimenē iesaistītajām personām.

1. ĢIMENES KOGNITĪVĀ SHĒMA

Pētījuma gaitā iegūtie dati ļāva izveidot nosacītu kognitīva modeļa aprakstu, kas pastāv mūsdienu Latvijā¹. Šajā modelī pēc noklusējuma kodolu veido māte un viņas bērni. Vīrietis/tēvs arī piedalās modeļa veidošanā, bet viņa piesaiste ir salīdzinoši vājāka, to nodrošina atbalsta funkcijas, kuras vīrietis veic.

Attēls 1. ilustrē vienkāršotu ģimenes/ mājsaimniecības kognitīvo modeli. Šis modelis nav jāuzskata par tādu, kas apzināti pastāv aktīvi un apzināti lietotajā folkteorijās par to, kas un kādā veidā ietilpst ģimenē. Modelis ir jāuzskata par mēģinājumu konceptualizēt intervijās novērotos domāšanas modeļus - kognitīvos rāmjus.

Attēls 1. Ģimenes/mājsaimniecības kognitīvais modelis

Kognitīvie rāmji (literatūrā dēvēti arī par skriptiem, vai shēmām), ir kolektīvi koplietoti priekšstati, kas palīdz cilvēkiem orientēties apkārtējā pasaulē un pieņemt lēmumus, neveicot sarežģītas kalkulācijas ik reizi, kad tie sastopas ar kādu reālas dzīves situāciju (Bennardo un Kronenfeld 2011, 94; Bloch 1991). Šādas shēmas parasti nepastāv kā apzināti formulētas folk teorijas, bet gan izpaužas caur “veselā saprāta” apgalvojumiem, t.i., kad cilvēki pauž uzskatus, kas ir it kā pašsaprotami. Apgalvojumi, ka “māte kaut kā labāk tiek galā ar maziem bērniem” vai ka “tēvs palīdz, kad mātei kļūst par smagu” norāda uz noteikta tipa shēmām. To koplietojamība izpaužas caur līdzīgu frāžu atkārtošānu dažādās situācijās un sarunās. Shēma kā jebkurš modelis tomēr nav jāuztver kā absolūta. Tā neilustrē visas situācijas, bet gan ļauj izprast situāciju un tendences kopumā.

Piedāvātajā shēmā kā noklusējuma elements parādās māte un bērni, bet vīrietis/tēvs piedalās kā mainīgais elements, kas ar mātes/bērnu kodolu ir saistīts caur palīdzēšanu². Sekojot šim modelim, var pastāvēt uzskats (jāpiemin gan, ka tāda situācija aprakstīta tikai vienā no veiktajām intervijām), ka pat tad, ja vīrietis veic lielāko daļu darbu un sievietes iesaiste mājsaimniecībā ir tikai caur finansiālo atblastu, māte un bērni veido ģimenes kodolu un vīrieša iesaistišanās bijusi tikai palīdzība, īslaicīga novirze no esošās noklusējuma normas.

¹ Vienlaikus nevajadzētu uzskatīt, ka tas ir šauri tikai Latvijai raksturīgs. Šāda veida uzskati nepazīst valstu robežas un tāpēc arī šeit aprakstītais nenoliedzami noteiktā līmenī atbilda arī citām sabiedrībām. Tomēr nevajadzētu tāpēc uzskatīt, ka šādi uzskati ir neizbēgami un universāli.

² Pie ļoti līdzīgiem secinājumiem nonākusi arī Nora Jansone-Ratinika savā doktora disertācijā (Jansone-Ratinika 2013, 230)

No shēmas izriet vairāki secinājumi.

Pirmkārt, izmantojot attiecīgo kognitīvo shēmu, vīriešu vienlīdzīga iesaiste ģimenes lietu risināšanā un pārvaldīšanā nav iespējama. Vīrieša darbības, neatkarīgi no tā, ko tieši vīrieši dara, tiek interpretētas kā palīgfunkcija attiecībā pret ģimenes kodolu, t.i., māti un bērniem.

Otrkārt, palīgfunkcija ir samērā viegli aizvietoja. Vīrietis/tēvs var, piemēram, aiziet no vienas ģimenes, bet turpināt veikt savas atbalsta funkcijas (vismaz attiecībā uz finansiālo nodrošinājumu). Ģimenes kodolam var pievienoties arī kāds cits vīrietis (“mamma vīrs”) vai arī ģimenes mainīgajā daļā var iekļauties, piemēram vecvecāki, kas arī veiktu atbalsta funkcijas. Vīrieša/tēva situācija šajā vidē ir samērā nestabila attiecībā uz ģimeni un bērniem. Tam, protams, ir arī otra puse, kas noteiktos apstākļos (un pietiekoši bieži) vīriešiem ir izdevīga, proti, nestabilās attiecības ar ģimeni un bērniem nozīmē arī to, ka šīs attiecības var nemaz neizveidoties vai arī tās ir samērā viegli pārtraukt un uzsākt citas. Sieviete/mātei, kas tiek uzskatīta par ģimenes kodola sastāvdaļu, šāds scenārijs ir daudz mazāk iespējams.

Treškārt, shēma arī izskaidro, kāpēc sievietes gandrīz pilnībā dominē jomās, kas saistītas ar bērniem un ģimeni – sākot ar veselības aprūpi grūtniecības laikā, dzemdniecību (“vecmāte”, piem., ir viena no tām divām ar medicīnu saistītajām profesijām, kur vīriešu iesaiste ir ierobežota jau lingvistiskā līmenī)³, un beidzot ar visu līmeņu bērnu izglītošanas iestādēm, specializēto mediju redakcijām un juridiskajām instancēm, kuras nodarbojas ar ģimenes jautājumiem (piem., advokatūra un bāriņtiesas).

Kopumā jāatzīst, ka absolūti lielākā daļa intervēto uzskatīja, ka pašreizējais pienākumu un ieguldījumu sadalījums viņu pašu ģimenēs ir pareizs un turpmāk uzturams. Tikai viena informante nebija līdz galam apmierināta ar to, ka viņai ir jāuzņemas visa iniciatīva mājās un jānorāda vīram visi darbi, kas viņam būtu jāveic. Funkcionējošā kultūrā parasti cilvēki pieņem kultūras nosacījumus un nepretojas tiem. Sievietes/mātes gluži tāpat kā vīrieši/tēvi uzskata esošo sadalījumu par dabiski noteiktu (skaidrojot, kā sadalījuši pienākumus, informanti mēdz teikt, ka tas kaut kā pats par sevi sanācis, t.i., par to nav nemaz jāvienojas). Tas tomēr nenozīmē, ka šāda situācija ir arī objektīvi ideāla. Pasaulē ir pietiekoši daudz piemēru, kur, no malas skatoties, brutāla vardarbība, tiek pieņemta kā pašsaprotama un “normāla”. Tāpēc jāizvērtē šāda sadalījuma ieguvumi un zaudējumi. Ir nenoliedzami, ka vīriešu/tēvu stāvoklis attiecībā pret ģimeni Latvijā ir nestabils. Ja ģimene un bērni tiek uzskatīti par priekšrocību un ieguvumu, tad ir pamats veikt rīcībpolitiskas darbības, kas mazinātu situācijas trauslumu.

Turpmākajās apakšnodalās ir aprakstīta vispārēja vīrieša kā palīga situācija ģimenē un tālāk detalizētāk izsekota attiecīgā palīga loma sākot no grūtniecības plānošanas un beidzot ar bērnu audzināšanu.

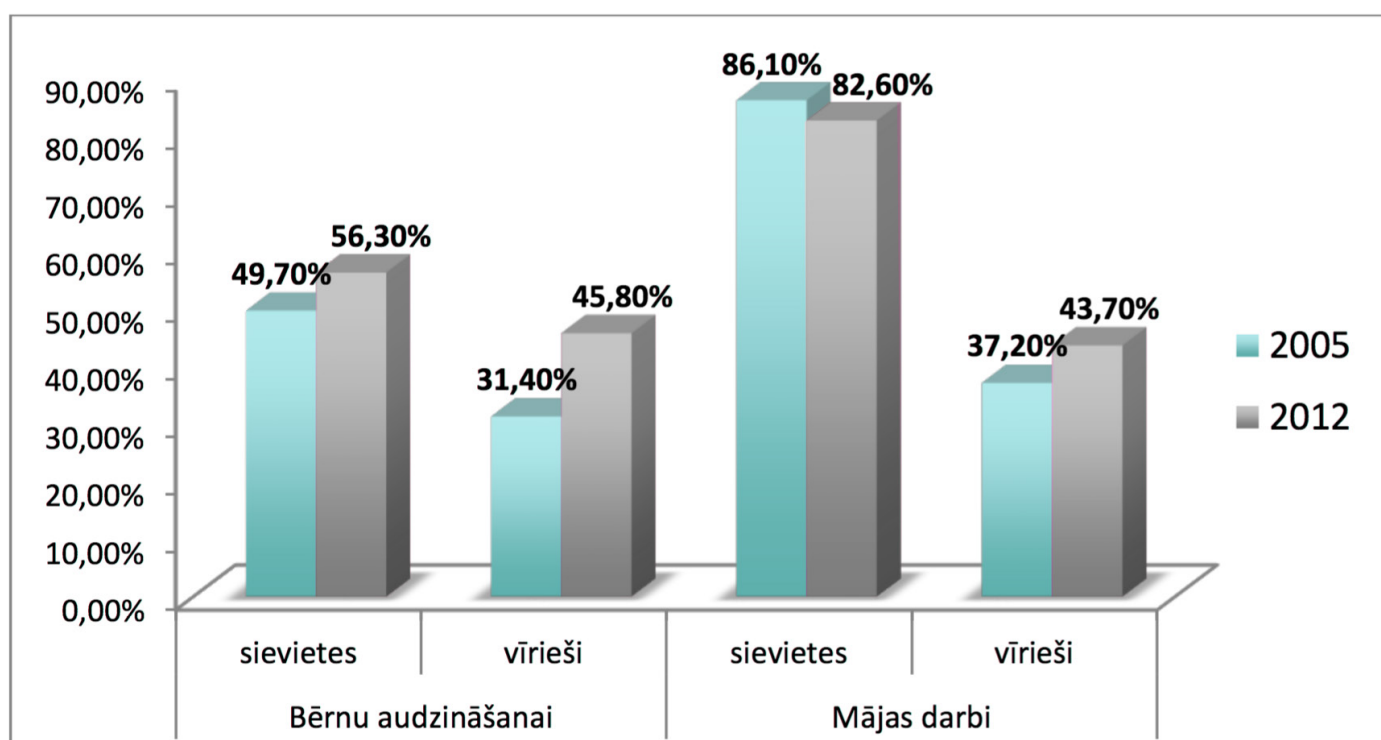
---

³ Otrā ir medicīnas māsu profesija.

2. VĪRIETIS KĀ PALĪGS ĢIMENĒ

Pētījuma rezultāti liecina, ka dalībnieki - kā sievietes, tā vīrieši, vairāk vai mazāk uzskata par iespējamu, pieņemamu vai pat vēlamu to, ka vīrieši/tēvi apdarītu mājas soli (t.sk. bērna aprūpi) tikpat lielā vai pat lielākā apjomā kā to dara sievietes/mātes. Tomēr praksē vienlīdzīgam sadalījumam tiek atrasti dažādi šķēršļi: galvenokārt finansiāli un prasmēs balstīti. Tāpēc vīrietis joprojām turpina veikt palīga funkcijas.

Laiks, ko vīrieši un sievietes velta mājsaimniecībai un bērnu audzināšanai arvien vairāk izlīdzsvarojas, tomēr joprojām lielāka slodze mājsaimniecības un bērnu audzināšanas jautājumos ir sievietēm (Latvijas Fakti 2014; GFK 2013). Kaut arī pētījumā abu dzimumu pārstāvji pozitīvi novērtēja ģimenes modeli, kurā vīrietis un sieviete ir vienlīdz iesaistīti mājas un bērnu aprūpes jautājumos, tomēr, izvērtējot savas ģimenes situāciju, visbiežāk tika atzīts, ka katra partnera laika un pienākumu ieguldījums ir atšķirīgs.

Attēls 2. Laiks, ko patērē sievietes un vīrieši bērnu aprūpes un mājas jautājumiem. Avots: Eiropas Dzimumlīdzības institūts (EIGE)⁴

Esošo ģimenes modeli ietekmē daudzi faktori – partneru nodarbinātības veids, uzskati par pienākumu un ieguldījumu sadalījumu, iespēja iesaistīt vecvecākus, ģimenes struktūra (piem., bērnu vecums un skaits ģimenē, kopīga mājsaimniecība ar vecvecākiem, partneru savstarpējās attiecības (īpaši šķirtās ģimenēs), ģimenes ienākumi, dzīvesvieta/pilsēta/lauki).

⁴ <http://eige.europa.eu/gender-statistics/gender-equality-index/2012/country/LV>

Kopumā gan intervētās sievietes, gan vīrieši esošo modeli uztver kā reālai dzīvei pielāgotu un viņiem pieņemamu. Vairāki vīrieši/tēvi norādīja, ka esošais modelis ir optimālākais viņu ģimenei un bažījās, ka centieni to mainīt varētu nelabvēlīgi ietekmēt ģimenes stabilitāti. Arī sievietes, kaut gan biežāk nekā vīrieši, minēja sadzīves aspektus, kas neapmierina māsaimniecībā (piem., partneris par maz laika pavada ar bērnu), tomēr kopumā bija skeptiskas attiecībā uz iespēju mainīt pienākumu sadalījumu (gan darba apjoma, gan laika ziņā), dažas atzina, ka nevēlas mainīt ierasto dalījumu un tad, kad uzskatīs to par nepieciešamu – uzticēs vairāk pienākumus vīram.

Meklējot skaidrojumu, kādēļ vīrieša iesaiste ir mazāka, kā galvenais iemesls tika norādīts uz partnera darbu - darba veidu, apjomu vai intensitāti, kā arī amatu, kas ierobežo iesaisti. Tomēr vienlaikus, vairākas sievietes norādīja uz savu lomu un atbildību šādā dalījumā, īpaši to saistot ar bērna pirmo gadu, kad savā pārziņā uzņēmusies lielāko daļu bērna audzināšanas un māsaimniecības jautājumu, uzskatot par savu atbildības jomu (kā daļu no sievietes identitātes), vīrieša pārziņā atstājot palīga vai atbalsta funkcijas un tehniskos darbus.

Sanija: Es pati sev esmu piefiksējusi, ka reizēm sāku pukstēt, jo es sev esmu uzkrāmējusi par daudz, tagad es esmu iemācījusies krāmēt nost. Tad es arī viņam nododu, ka jādara tas darbs vai tas. Es pieņemu, ka varbūt pēc pieciem gadiem, es jau būšu divus darba nedēļas vakarus nodarbināta ar kaut ko citu, nevis ar meitām.

Pieejas pienākumu dalīšanā māsaimniecībā:

- **Laika pieejamības** – pienākumu sadalījumu nosaka konkurējošās prasības no citām lomām (piem., drošina lielāku ieguldījumu neformālajā aprūpē nekā vīrieši, jo tām ir mazākas citas konkurējošās saistības).

- **Psiholoģiskās atšķirības**, kas vīriešiem un sievietēm izveidojas socializācijas procesā. Piem., sievietes nodrošina lielāku ieguldījumu neformālajā aprūpē, jo šos pienākumus uztver kā daļu no savas identitātes.

- **Pienākumu specializācija** – atšķirīgos iesaistes līmeņu apmaksātajā/neapmaksātajā darbā nosaka atšķirīgais individuālais produktivitātes pieensums.

- **Ārējo resursu pieeja** - ģimenē darba dalīšana notiek atbilstoši varas attiecībām starp partneriem, kas balstās uz tādiem resursiem kā ienākumi un izglītība - jo lielāki ir indivīda resursi izglītības vai ienākumu ziņā, jo mazāks ieguldījums māsaimniecības un bērnu aprūpē. (Henz 2010)

Atsevišķi aplūkojot aptaujātās ģimenes, kurās, saskaņā ar pašu pētījuma dalībnieku vērtējumu, vīrieša/tēva līdzdalība ir lielāka nekā sievietes/mātes, bija vērojamas vairākas kopīgas tendences - pirmkārt, šajās ģimenēs sievietes darba specifika būtiski ierobežo tās līdzdalību mājsaimniecībā, piemēram, daudz komandējumu, nepieciešamība strādāt papildus arī vakaros un brīvdienās vai darbs ārzemēs; otrkārt, vīrietim ir elastīgs darba laika grafiks (darbs maiņās ar iespēju samainīties savstarpēji ar kolēģiem, nav normēta darba laika) un/vai darba veikšanas vieta, t.i. ir iespēja strādāt no mājām vai darba devējs nav izvirzījis prasību darbu veikt noteiktā vietā.

ASV Bērna veselības un cilvēka attīstības institūta (NICHD) veiktajā pētījumā konstatēts, ka tēvi vairāk iesaistās aprūpē, ja: strādā salīdzinoši mazāk stundu nekā citi tēvi; tiem piemīt pozitīvas psiholoģiskās pielāgošanās īpašības (piem., augsta pašcieņa, nav raksturīga depresija vai neiecietība); partneres strādā vairāk stundu salīdzinājumā ar citām mātēm; ģimenē aug dēls/i.

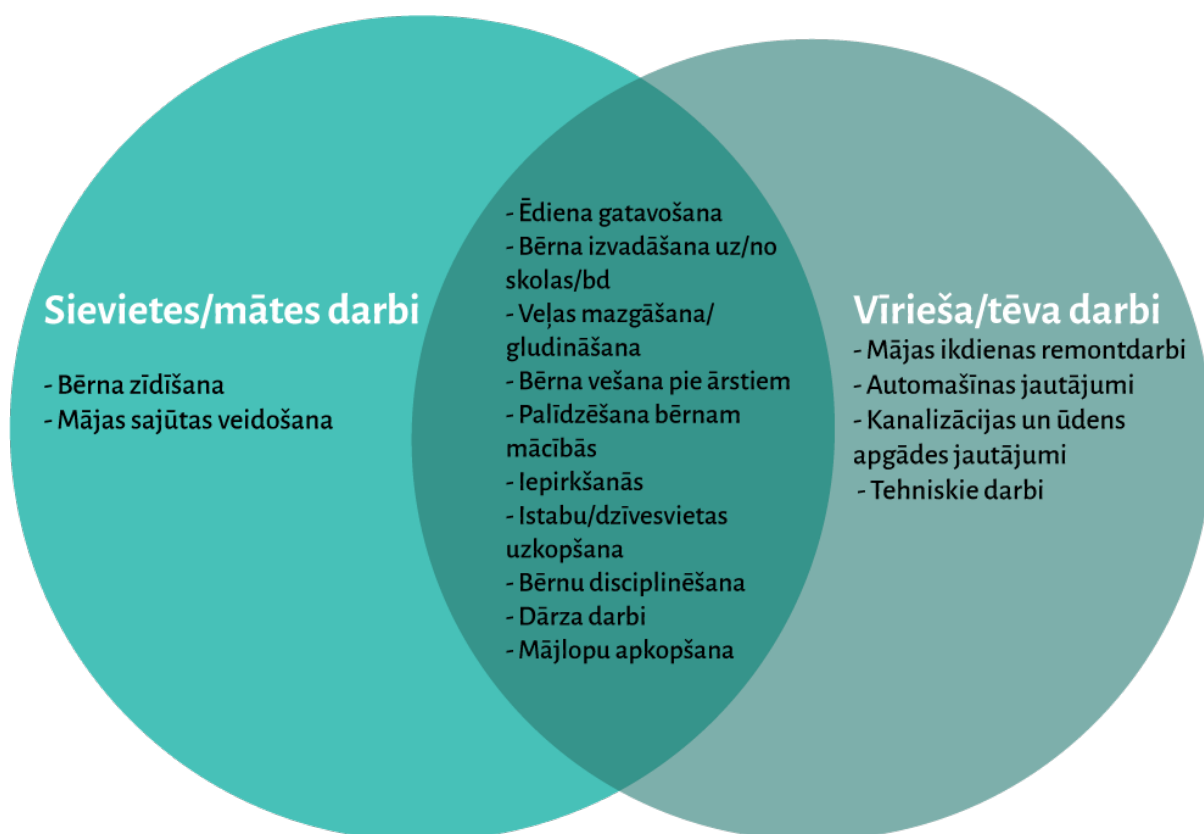
Līdzīgus secinājumus attiecībā uz vīriešu lielāku iesaistīti bērna un mājas aprūpē sievietes/mātes nodarbinātības gadījumā, izvirza arī citās valstīs veiktie pētījumi (Raley, Bianchi un Wang 2012), vienlaikus secinot, ka arī tad, kad sieviete strādā algotu darbu, tā joprojām tiek uzskatīta par primāro bērna aprūpes nodrošinātāju, neatkarīgi no viņas nodarbinātības statusa un ienākumiem (Darling-Fisher un Tiedje 1990)

ASV Bērna veselības un cilvēka attīstības institūta (NICHD) veiktajā pētījumā konstatēts, ka tēvi vairāk iesaistās aprūpē, ja: strādā salīdzinoši mazāk stundu nekā citi tēvi; tiem piemīt pozitīvas psiholoģiskās pielāgošanās īpašības (piem., augsta pašcieņa, nav raksturīga depresija vai neiecietība); partneres strādā vairāk stundu salīdzinājumā ar citām mātēm; ģimenē aug dēls/i.

3. SIEVIETES UN VĪRIEŠA PIENĀKUMI

Vīriešu/ tēvu arvien lielāka iesaistīšanās bērnu audzināšanas un mājas darbos, veicina to, ka tie arvien vairāk uzņemas darbus, kas tradicionāli ir uzskatīti par „sieviešu” darbiem. Liela daļa „sieviešu” darbu kļūst par kopējiem pienākumiem, tomēr nemainīgs darbu dalījums un apjoms paliek attiecībā uz „vīriešu” pienākumiem. Savās gaidās attiecībā uz bērnu prasmēm ģimenes/mājas jomā esot lieliem, vecāki joprojām kā primārās min tradicionāli dzimumam atbilstošās prasmes.

Latvijas sabiedrībā mājsaimniecības darbu dalījums „sieviešu” un „vīriešu” darbos ir samērā elastīgs, tomēr ar tendenci joprojām tos dalīt pēc katram dzimuma atbilstošākiem (Latvijas Fakti 2014., GFK 2013, Eglīte u.c. 2013). Tomēr ir novērojama interesanta dinamika, proti – arvien vairāk tiek uzskatīts, ka vīrieši/tēvi var darīt arī vairumu tradicionālo “sieviešu” darbu, kamēr sievietes/mātes “vīriešu” darbos turpina neiesaistīties. Tā rezultātā veidojas situācija, kad vīrieši var darīt (un reizēm no tiem tiek sagaidīts) lielāko daļu uzdevumu, kamēr sieviešu ekskluzīvās darbības sfēra sašaurinās. (skat. Attēls 3)

Attēls 3. Pienākumu sadalījums starp tēvu, māti. Laukumā, kurā apli pārklājas, minēti darbi, kuri nav ekskluzīvi viena vai otra pārziņā, tos var darīt tēvs vai māte, vai abi kopā.

Pētījuma rezultāti apliecina, ka mazinās stingrais dalījums attiecībā uz to, kas ir sieviešu pienākumi mājās un bērnu aprūpē, jo vīriešu līdzdalība tajos ir salīdzinoši liela un tie nereti vairs netiek uztverti kā sieviešu pienākumi, bet kā kopējie, kas vienlīdz attiecas uz abiem partneriem, un katrs pēc savām iespējām nodrošina to paveikšanu. Tā, piemēram, Valts iezīmē aptuvenās darbības jomas savā ģimenē, kuras gan nav pilnīgi ekskluzīvas:

Valts: Nu nav tā, ka es no kāda darba izvairo, bet tas ir tā ir izveidojies, ka to pašu vannas istabu, nu, es īsti netīru, tā ir sievas teritorija, viņa tīra un darbojās, un tā ir vienmēr pietiekoši tīra, lai man nebūtu par to jāsa-traucas. Man vēl nepatīk kaut ko ravēt, bet pārējās lietas - nav problēma. Mēs taisām kopīgi vai uz maiņām ēst un māju tīram uz maiņām vai kopā, bērnu ģērbjam.

Līdzīgi arī Osvalds savas un sievas atbildības jomas iezīmē bez kategoriskuma:

Osvalds: Mēs līdz šim to baigi neesam dalījuši, tā vienkārši ir iegājies, ka es to mājas dzīvi tā kā piekopju - māju iztīrīt, izmazgāt, tur sakārtot dzīvokli, to es tā kā daru. Ēst gatavošanu, to es tā kā nedaru, es īsti nemāku.

Vēl mazāk kategoriskas robežas velk Jānis:

Jānis: Ja es ilgāk darbā, tad viņa[sieva] izdara kaut kādus darbus. Ja sieva ilgāk darbā, tad es kaut ko padaru. Ar ēst gatavošanu man nav problēmu. Abi kopā iepērkamies, divatā ir vieglāk izdomāt, ko vajag šodien, rīt vai parīt. Arī veļu iemest automātā nevienam nav problēmu. Nav tā, ka man ir jādara tikai šitais un to es nedarīšu. Ar mašīnu, nu tur ir savādāk.

Šeit gan jāatzīmē, ka visi trīs augstāk minētie vīrieši runā par savu līdzdalību jomās, kas acīmredzami ietilpst kategorijā "tradicionālie sieviešu uzdevumi".

Tajā pašā laikā "vīriešu" darbi joprojām paliek nepārprotamā vīriešu ziņā. Netiek prasīts un sagaidīts nedz no vīriešu, nedz sieviešu puses, ka sievietes veiks „vīriešu” darbus pat situācijās, kad tas ir pa spēkam. Šis dalījums spilgti izpaužas Dainas teiktajā:

Daina: Piemēram, bērna krēslam jau trīs mēnešus prasu pieskrūvēt skrūvi, galīgi vairs neturas. Nu jau man sāk likties, ka es pati varētu to skrūvi krēslam pieskrūvēt, bet tas tomēr tas galu galā ir vīriešu darbs remontēt mēbeles, un tā ir viņa darbarīku kaste. Man liekas, ka tomēr kaut kādas lietas ir vīriešu pārziņā.

Ja vīrietis strādā labi apmaksātu intelektuālu darbu, viņš var to par samaksu uzticēt darīt kādam citam, tomēr šī joma joprojām paliks vīrieša atbildības ziņā.

Kaut faktiskajās dzīves situācijās vīrieši salīdzinoši plaši iesaistās mājas un bērna aprūpē, uzskatu līmenī joprojām dominē viedoklis, ka „māja solis un bērni” ir jomas, kas “pieder” sievietēm. Arī ģimenēs, kurās vīrieša līdzdalība ir līdzvērtīga vai pat lielāka nekā sievietes, veicamie darbi tiek saskaņoti ar sievieti vai to veikšanā noteicošs ir sievietes vērtējums un viedoklis. Kaut arī tiešā veidā šāds atbildības sadalījums intervijās tiek atzīts reti, analizējot dziļāk ģimenes ikdienas rīcības, kā piemēram, lēmumu pieņemšanas procesus vai darbu organizēšanas veidu māsaimniecībā, var

secināt, ka tieši sievietei ir noteicošā loma, arī tad, ja faktiski visu darbu ir paveicis vīrietis. Savukārt, vīrieša iesaiste ir drīzāk atbalstoša - "palīdzēt", „atvieglot” dzīvi partnerēm. Tā, piemēram, Osvalds veic mājas darbus, jo sieva to nevar paspēt (pēc noklusējuma, tāpat, šos darbus veiktu sieva):

Kā jūs nonācāt, pie tā, ka māja un apģērbs ir tava daļa?

Osvalds: Pat nerunājām īpaši kaut kā. Piedzima Elīza, pirmais bērns, un zini kā maziņš, mamma daudz laika pavada ar to mazo bērniņu, un vienkārši es tā sāku. Ieva vairāk ņēmās ar meitu un līdz ar to es viņai palīdzēju piekopt mājas dzīvi. Tas tā vienkārši ir, ka vairāk tās mājas lietas es apdaru.

Valts savukārt izdara daudz, tāpēc sieva var par to neuztraukties:

Valts: Praktiski es esmu tas, kas mierina pa nakti un liek atkal gulēt, to es dzirdu, varbūt arī tāpēc sieva ir tā kā atslābusi vairāk, viņa zina, ka es aiziešu nomierināšu un turpina gulēt bez satraukuma.

Sanijas teiktajā viņas dominēšana mājsaimniecības jautājumos izskan tieši un nepārprotami:

Sanija: Es pasaku: "Jāiznes ir miskaste", "misene" tiek iznesta. "Jānomazgā trauki", trauki tiek nomazgāti. Jā, tas ir tas, kas man it kā derdzas, bet mums tā ir izveidojies. Es pieņemu, ka trauki tiktu arī tāpat nomazgāti, tikai jautājums, kurā brīdī, iespējams, kad ietu pāri izlietnei vai nebūtu vairāk tīru trauku.

Arī Justs savu dalību mājsaimniecībā redz kā palīdzēšanu:

Justs: Citādi mums ar sievu nekādu darba pienākumu un sadalījumu nebija - ja es redzēju, kur sievai ir grūti, tad es tur arī palīdzēju.

Kā redzam, prakse mainās ātrāk nekā uzskati, kas ar to saistīti. Ir pamats uzskatīt, ka arī turpmāk tradicionālā dalījuma inerce saglabāsies, jo bērni parasti tiek socializēti atbilstoši augstāk aprakstītajam modelim. Bērnu audzināšanā vecāki joprojām sagaida, ka attiecībā uz ģimenes/mājsaimniecības jomām bērns būs apguvis prasmes un zināšanas, kas tradicionāli tiek uzskatītas par viņa/-s bioloģiskajam dzimuma atbilstošām. Tādu uzskatu pauž gan sievietes/mātes, gan vīrieši/tēvi. Attiecībā uz meitām tiek sagaidīts, ka tās prātīs rūpēties par ģimeni, radīt māju sajūtu, pagatavot ēst, labi ģērbties, savukārt, dēli zinās un prātīs „vīriešu” darbus (piem., ko darīt, ja ūdensvads plīst, kā pieskrūvēt skrūvi, kā izturēties par sievieti, t.i., kā viņai palīdzēt). Atsevišķos gadījumos intervijās arī ēst gatavošana tika pieminēta kā zēniem nepieciešama prasme. Šādas dzimumorientētas audzināšanas nianšes bija novērojamas gan ģimenēs, kur sievietes veic lielāko daļu pienākumu, gan ģimenēs, kur abu partneru ieguldījums ir līdzvērtīgs.

Sanijas teiktajā spilgti iezīmējas sieviešu/vīriešu tradicionāli-stereotipiskās jomas kā tas, kas bērniem jāiemāca:

Sanija: Ir tie piemēri, ka sieviete viena audzina dēlu. Bet puīša audzināšanā tomēr ir vajadzīga nedaudz tā otrā dzimuma ietekme - vīrieša, tāpēc ka sievietei nevajadzētu remontēt caurules. [...] Man liekas, ka sieviete

ir tas miera devējs, kas to iekšējo gaisotni rada mājās [...] man tas vienmēr neizdodas, bet es to mācos no savas mammas, un mēs to ar meitām mācamies un mēģinām īstenot to savās tradīcijās iekšā mājās.

Savukārt Dainas teiktajā būtiskā joma jauno vīriešu izglītošanā ir iemācīties rūpēties par sievieti:

Daina: Es uzskatu, ka bērnam ir jāredz, kā tur tētis mammu gan samīļo, gan uzdāvina kaut ko, gan palaiž pa priekšu, tas ir patīkami. Man liekas, ka vīra vecāki savam dēlam ne pārāk to ir rādījuši.

Mājsaimniecības un bērnu audzināšanas pienākumi nereti tiek skatīti kā viens, īpaši runājot par dzimumlīdztiesību ģimenes un darba dzīves saskaņošanā. Tomēr ir būtiski tos nošķirt, jo katram ir atšķirīga nozīme. Bērna audzināšana, atšķirībā no citiem neapmaksātajiem darbiem, netiek uzskatīta par nepatīkamu darbu, no kura var izvairīties (vai pilnībā uzticēt citam par samaksu), turklāt bērna aprūpē nozīmīgs ir arī investīcijas aspekts – vecāki iegulda savu laiku un darbu bērna labklājībai nākotnē (Raley, Bianchi un Wang 2012). Tāpēc turpmākajās nodaļās detalizētāk tiks analizēts abu dzimumu partneru redzējums un iesaiste bērna audzināšanā un aprūpē.

4. TĒVA UN MĀTES PIENĀKUMI

Latvijā tēvu iesaiste bērnu audzināšanā ir būtiski pieaugusi un daudzi pienākumi bērnu aprūpē tiek savstarpēji dalīti, tomēr pētījuma rezultāti demonstrē izteiktu tendenci Latvijā uzskatīt, ka starp māti un bērnu pastāv noteikta funkcionāla saikne, kas izriet no šo attiecību dabas. Tomēr uzskats, ka bērns ir galvenokārt mātes radīts un tēvs ir šajā procesā tikai “asistents”, neizriet no šādu attiecību dabiskas kārtības, bet gan ir kultūrspecifiska interpretācija par šo attiecību būtību.

Nodaļas turpmākajās apakšsadaļās tiks apskatīts un analizēts tēva un mātes pienākumu redzējums un faktiskais dalījums dažādās ar bērna audzināšanu tieši vai pastarpināti saistītās jomās. Kā arī sniegts ieskats par tēvu un māšu saitēm ar bērniem dažādās kultūrās/sabiedrībās.

4.1. Vīriešu un sievietes saite ar bērniem šķērskultūru skatījumā

Izpratne par to, kādi ir sievietes/mātes un vīrieša/tēva pienākumi un iesaiste attiecībā uz bērna audzināšanu ir kultūrspecifiskas un dažādās kultūrās/sabiedrībās var būtiski atšķirties.

Nenoliedzams ir fakts, ka fiziskā iesaiste grūtniecības laikā un (vismaz daļēji) arī pēc bērna piedzimšanas mātei ir lielāka nekā tēvam. Māte iznēsā bērnu un to zīda. Tomēr uzskats, ka šīs divas funkcijas arī nozīmē, ka māte bērnu radīšanā un audzināšanā ir svarīgākā, būtiskākā persona un cik svarīgs ir mātes ieguldījums bērna izveidē, ir kultūrspecifisks, t.i., mainās no sabiedrības uz sabiedrību. Skatoties globāli, mātes un tēva ieguldījums bērna radīšanā svārstās no pilnīga tēva ieguldījuma nolieguma (piem., Trobriandu salu iedzīvotāju uzskatos, kā to savulaik aprakstīja Bronislavs Maļinovskis) (Malinowski 1927) vai atsevišķās Austrālijas aborigēnu sabiedrībās (Barnes 1973, 69), kas uzskatīja, ka bērna radīšanā sievietes seksuālajam partnerim nav nekāda ieguldījuma vai arī tas ir nebūtisks) līdz uzskatam, ka mātes loma ir visā visumā pasīvi sniegt vidi, kurā attīstās tēva sēkla (skat. piem. Astuti 1993). Džina Lafontēna apraksta vairāku Papua Jaungvinejas sabiedrību pieeju prokreācijai kā sabalansētu starp tēva un mātes lomām. Šeit pastāv uzskats, ka caur tēva sēklu bērns saņem vienu daļu savas būtības (piem., kaulus) no tēva un citu – piem. asinis un mīkstos audus – no mātes), turklāt mātes piejaukums ir jāsamazina pēc dzimšanas caur dažādiem rituāliem, paturot tikai tēva daļu (Fontaine 1973, 47). Madagaskarā uzskata, ka bērns sievietes ķermenī ir pilnībā vīrieša radīts. Sievietes uzdevums ir tikai pasīvi ļaut tam dzemdēt attīstīties un barot to. Turklāt normālai bērna attīstībai vecāku regulāra dzimumdzīve visu grūtniecības laiku ir nepieciešama, jo tādā veidā auglis saņem vīrieša sēklu, bez kuras tas nevarētu attīstīties (Astuti 1993). Atsevišķos Melnkalnes apgabalos arī mūsdienās pastāv uzskats, ka sievietes uzdevums ir dzemdēt vīrieša bērnu, vēlams vīrieša kārtas, tādējādi stiprinot vīra dzimtu (bet ne savējo). Arī Rietumeiropā pirms ģenētikas attīstības valdīja dažādi uzskati šajā ziņā, tostarp, ka vīrieša spermatozoīdi satur mikroskopiskus cilvēciņus, kas vēlāk mātes ķermenī tikai attīstās (Barnes 1973, 69). Eiroamerikāniskajā kultūrā uzskats

par mātes īpašo lomu bērna fiziskajā un garīgajā attīstībā zenītu sasniedza 20. gadsimtā, tādējādi radot plašu literatūras klāstu, kurā mātes loma tika absolutizēta.

Pastāvot šādam uzskatam, arī zinātniskie pētījumi galvenokārt koncentrējās uz mātes un bērnu saiknes pētīšanu un teoretizēšanu, pieņemot, ka tēva loma ir nenozīmīga. Pēdējā laikā tomēr šī situācija mainās un parādās arvien vairāk biomedicīnas tradīcijā sakņotu pētījumu, kas demonstrē, ka tēviem ir daudz lielāka nozīme nekā tas ir ticis uzskatīts agrāk. (skat. vairāk Raeburn 2014).

Kamēr dažādu tautu folkteorijās princips – “katram bērnam ir divi vecāki” jau līdz šim nav bijis viennozīmīgs (dažviet tiek uzskatīts, ka visi vīrieši, ar kuriem mātei grūtniecības laikā ir bijušas intīmas attiecības, ir bērna tēvi), mūsdienu jaunās reprodūktīvās tehnoloģijas izaicina bioloģiskās saiknes nozīmīgumu arī industriālajās valstīs (piem., cik vecāku ir bērnam, kas piedzimis surogātmātei?).

Augstākminētie piemēri ilustrē variācijas, kādas pastāv attiecībā uz interpretāciju par vīriešu/tēvu un sieviešu/māšu nozīmību prokreācijas (bērna radīšanas) procesā. Šī dažādība liecina par to, ka nepastāv tiešs sakars starp to, cik lielā mērā reālajā darbībā vīrieši/tēvi vai sievietes/mātes jutīsies iesaistīti un nozīmīgi jautājumos, kas saistīti ar prokreāciju. Tādējādi arī pētījuma gaitā bieži novērotais uzskats par sieviešu/māšu centrālo vietu bērna radīšanā un vīriešiem/tēviem kā palīgfunkciju pildītājiem jāskata kā konkrētās kultūras izpausme, kuras saikne ar bioloģiskajiem procesiem ir kultūri konstruēta nevis dabīgi determinēta.

4.2. Tēva loma ģimenes plānošanā

Jautājumā par ģimenes pieaugumu tēvi nereti izrāda lielāku entuziasmu nekā mātes, kas visdrīzāk saistāms ar vēlmi ieņemt tradicionāli paredzēto lomu un tādējādi izpildīt savu sociālo sūtību. Tēvu entuziasms ir skaidrojams arī ar atšķirīgo veidu, kā tēvi plāno savu tēva lomu, proti, viņiem mazākā mērā nekā sievietēm noteicošais faktors ir sociālekonomiskā stabilitāte un drošība.

Socioloģiskajās aptaujās jau gadu desmitiem tiek novērots, ka vīrieši Latvijā vēlas vairāk bērnu nekā sievietes. Tā, piemēram, Sebre u. c. raksta, ka “sievietes vidēji vēlas 2,2 bērnus un tēvi - vidēji 2,4 bērnus” (Sebre, Ļebedeva un Trapenciēre 2004, 29). Arī šī pētījuma sakarā veiktajās intervijās uzrādījās, ka tēvi bieži bija tie, kas bija aizsākuši diskusiju par bērnu radīšanu:

Osvalds: Mēs esam kopā no 1999. gada, meita piedzima 2007. gadā. Kādus 2 - 3 gadus iepriekš es teicu, ka varbūt vajag. Es tad ar viņu runāju, runāju un tad arī notika.

Līdzīgi pieredzi apraksta arī Eva – vīrs ierosināja ģimenes plānošanas jautājumu, tomēr gala lēmumu/termiņu noteica Eva:

Eva: Tas bija lēmums no vīra puses, jo man visu laiku likās, ka vēl nav tas darbs, ko gribas, vēl nav tā izglītība, ko vajag, vēl nav tā māja, ko vajag. Man visu laiku likās, ka to stabilitāti vajag lielāku. Tad, kad beidzu bakalaura grādu, tad es sapratu, ka tas ir tas darbs, kur es palikšu strādāt. Vīrs bija tas, kas no paša sākuma bija gribējis, bet es biju tā, kas bremzēja.

Savukārt Valta ģimenē galvenā plānotāja attiecībā uz bērniem tomēr bijusi sieva:

Valts: Mums jau bija ļoti sen ieplānots. Sieva bija noteikusi, ka noteikti līdz trīsdesmit gadu vecumam grib vismaz vienu bērnu, attiecīgi tie trīsdesmit gadi lēnām tuvojas, tad jāparēķina, kad ir jāpiedzimst līdz tiem trīsdesmit gadiem.

Intervētie vīrieši un sievietes atšķirīgi plāno savu kā bērnu vecāku nākotni. Ja sieviešu/māšu stāstījumos par ģimenes plānošanu izteikti dominē argumenti par sievietes un ģimenes sociālekonomisko stabilitāti – izglītība, dzīvesvieta un darbs, kā nosacījumiem bērna radīšanai, tad vīrieši mazāk uzsvēra to nozīmi. Līdzīgi, kā Evas augstākminētajā citātā par sociālekonomisko drošību bērna plānošanas jautājumā, arī Sanija no sākuma izveido stabilu dzīvi un pēc tam sāk domāt par bērnu:

Sanija: Par bērnu es vēl atceros šodien – bija pagājis kaut kāds periods, es sēdēju tajā Ziedu ielas dzīvoklī un tieši domāju – nu, dzīvoklis ir, darbs ir, garlaicīgi vajag kaut ko vairāk, un tad mēs tā arī nolēmām, ka taisām un bija ļoti ātri.

Intervijās vīriešiem nebija raksturīgi minēt kādus noteiktus nosacījumus bērna piedzimšanai (atsevišķos gadījumos atsaucās uz attiecību ilgumu) un visbiežāk tie norādīja, ka pirmais bērns netika īpaši plānots un “pieteicās” spontāni. Citādāk ar otro bērnu - vairāki tēvi norādīja, ka otrais bērns bijis plānots, jo būtisks aspekts esot bijis bērnu vēlamā vecuma starpība („lai nebūt pārāk liela”). Ģimenes, kuras bija nolēmušas, ka nevēlas vairāk bērnus, kā argumentus minēja nestabilo valsts palastu politiku un finansiālo situāciju pēc pirmā bērna piedzimšanas, vienā gadījumā sieviete/māte kā iemeslu minēja neapmierinātību ar tēva iesaistīti bērna aprūpē.

Jāpiebilst, ka vīriešu lielākā vēlme pēc bērniem nebūt neattiecas uz visām attiecībām. Šī atšķirība parādās tikai statistiski un arī tad ir visai neliela. Reālajās situācijās nereti notiek tā, ka viens vai otrs partneris bērnu nevēlas un bieži vien tie ir arī vīrieši. Tā, piemēram, Putniņa u. c. raksta, ka “trijos gadījumos no 17 [veiktajām intervijām] dzīvesbiedrs bērnu nav vēlējies un mēģinājis piespiest sievieti veikt abortu vai minējis, ka plānojis no bērna atteikties, nododot adopcijai” (Putniņa u. c. 2015, 73). Abortu sievietes var izdarīt arī bez vīra ziņas, tāpēc pretējā situācija parasti paliek neievērota.

Vīriešu entuziasms attiecībā uz bērniem un to skaitu nereti tiek skaidrots ar to, ka vīriešiem bērns sagādās mazāk raižu. Daļēji tas varētu būt arī tā. Tomēr (īpaši attiecībā uz pirmo bērnu) neviens no topošajiem vecākiem pilnībā neapzinās, kas viņus sagaida. Tāpēc arī šo faktu var skaidrot, izmantojot tēzi par vīrieša kā atbalsta funkciju sniedzēja lomu. Aptaujātie vīrieši nevienā gadījumā šo atbalstītāja lomu neuzskatīja kā kaut ko nepareizu vai netaisnīgu, vai apkaunojošu. Gluži pretēji – viņu iekšējai vērtību sistēmai tā bija visnotaļ piemērota. Atbalsta sniegšana ir tas, ko vīrietis dara un tas, kas ļauj viņam pilnībā īstenot savu sociālo sūtību. Arī bērns (par kuru var rūpēties, iespējams, daudz nopietnāk nekā par sievu) kļūst par šīs sociālās sūtības piepildīšanas stratēģijas daļu.

Šajā perspektīvā iekļaujas arī vīriešu un sieviešu atšķirīgā attieksme pret drošību. Kamēr sievietes meklē drošību un aizsardzību sev un reizēm cenšas to nodrošināt ar vīrieša palīdzību, vīrieša dzīves jēga koncentrējas ap šīs drošības veidošanu. Tāpēc viņš pats nejūtas nedroši un šī problēma viņam var nešķīst tik nozīmīga kā sievietei.

4.3. Tēvs kā palīgs grūtniecībā un dzemdībās

Ja lēmumā ieņemt bērnu vīriešiem/tēviem ir samērā aktīva loma, tad, iestājoties grūtniecībai, viņi nonāk reaktīvā situācijā. Šajā jomā izteikti dominē sievietes, un tēva uzdevums ir adekvāti reaģēt uz sievietes vēlmēm un vajadzībām. Arī dalība dzemdībās drīzāk raksturojama kā atbalsta sniegšana, jo vīrieši nejūtas droši un ne vienmēr neizprot savu lomu dzemdībās, turklāt apzinās savas ierobežotās iespējas atbalsta sniegšanā sievietei dzemdību procesā.

Grūtniecība ir sagatavošanās posms un iespēja vīrietim (līdzīgi kā sievietei) sagatavoties jaunajai tēva lomai (Linton 2016), taču Latvijā grūtniecības process ir centrēts ap sievieti, sākot no specializētajiem žurnāliem, kas primāri vērsti uz sieviešu/māšu auditoriju un diskusiju forumiem, beidzot ar dzemdību sagatavošanās kursiem.

Arī intervijās tēvi savu lomu grūtniecībā vairāk raksturo kā atbalsta sniegšanu gan reaģējot uz sievas vajadzībām ("skrien pēc gurķīšiem vakaros" vai masē sievas, krampī sarauto, kāju), gan nodrošinot ģimenes materiālo bāzi. Daudz izvairīgāk vīrieši runā par apzinātu informācijas meklēšanu saistībā ar grūtniecību vai sarunām ar partneri par grūtniecības norisi. Tēvi mēdz kopā ar mātēm apmeklēt kursus un izmeklēšanas procedūras, tomēr, galvenokārt, palīga, atbalstītāja lomā. Savukārt, sievietes uzskata, ka viņām ir jābūt maksimāli informētām par šo procesu, apmeklējot dažādus kursus, iepazīstoties ar literatūru un savstarpēji diskutējot dažādos forumos u.c., kas ir izteikti mazāk raksturīgi vīriešiem. Un faktiski vīriešu iespējas iegūt informāciju, kas būtu tieši orientēta uz topošajiem tēviem un sniegtu atbildes no vīriešu perspektīvas, ir ļoti ierobežotas.

Vīriešu iesaistes intensitāti lielā mērā nosaka sievietes iniciatīva - ģimenēs, kur sieva nepiešķir būtisku lomu pašam grūtniecības procesam un maz par to interesējas vai iegūst informāciju, arī vīrietim ir mazāk raksturīgi par to papildus interesēties, savukārt, ģimenēs, kur sievas grūtniecība kļūst par centrālo dzīves jautājumu, arī vīriešu iesaiste ir daudz lielākā. Kopumā vīru/tēvu loma ir reaktīva – viņš reaģēt uz noteiktām situācijām, nevis pats tās vada. Taču tas nenožīmē, ka vīram sievas grūtniecības process ir maznozīmīgs. Vīrieši/tēvi par to maz runā, taču kā uzrāda šī pētījuma un arī citu pētījumu rezultāti (Raeburn 2014, 51) grūtniecības un dzemdību posms ir nozīmīgs arī tēviem. Tā, piemēram, Mairis sāpīgi izjūt to, ka divu bērnu grūtniecības laikā viņš nav bijis kopā ar sievu:

Mairis: Man liekas, ka svarīgākais moments bija tas gaidīšanas laiks. Viņš [bērns] reaģēja uz mani balti, sāka uzreiz bungot un bungot. Tad likās, ka tā saikne jau ir tur. Tādā ziņā, man tas pēdējais un priekšpēdējais bērns, kad es biju Anglijā... Es jutu, ka man kaut kas iztrūkst, gan tā gaidīšana... nu jā, tā gaidīšanas laika iztrūkst.. Es atceros, ka atbraucu no tās Anglijas, viņš skatās, ka onkulis neiet prom. To es tā jutu, ka pietrūkst visa tā gaidīšanas laika.

Vīrieša līdzdalība dzemdībās mūsdienās tiek uztverta gandrīz par pašsaprotamu rīcību un tēvi, kas izvēlas nepiedalīties vai kuru ģimenēs tiek pieņemts lēmums par nepiedalīšanos dzemdībās, tiek uzlūkoti ar neizpratni. Arnolds, kurš, pakļaujoties sievas vēlmēm, nepiedalījās dzemdībās, domā, ka citu sieviešu acīs viņš ir zaudējis savu vīrieša/tēva kvalitāti:

Arnolds: Es domāju, ka tā mīlestība tāpēc nav mazāka, ka es neesmu bijis klāt tur tās stundas, kad viņš tieši nāk pasaulē. Agrāk jau nekas tāds nenotika, un tāpat cilvēki dzima, viens otru mīlēja. Kaut kā tagad tas tā pēkšņi aizgāja, ka, ja tu tur nepiedalies, tad tu esi nenormāls vecis, nenormāls tēvs. Es apzinos, ka esmu liela minoritāte šai jautājumā. Tad, kad es pasaku, ka neesmu piedalījies, tad ir tie teksti – nē, es nevaru iedomāties, kā es to bērnu piedzemdētu, ja nebūtu mans vīrs vai draugs blakus, viņš man riktīgi palīdzēja un atbalstīja.

Dzemdības ir process, kurā daudzas sievietes sagaida vīrieša klātesamību, jo sieviete pati nejūtas droša un pārliecināta par dzemdību norisi un vīrieti redz kā drošības un miera sajūtas devēju, ko uzsvēra gandrīz visas intervētās sievietes/mātes.

Eva: Es nezinu, ko es viena tur darītu. Pie manis vispār neviena nebija, izņemot viņu. Tas bija ļoti daudz.

Bez emocionālās drošības, sievietes partneru līdzdalībai dzemdībās min arī vairākas funkcionālos pienākumus, kas tieši saistīti ar sievietes fizisko un psiholoģisko stāvokli dzemdībās un sievietes uzticību medicīnas personālam – vīrietis veic starpnieka lomu saziņai starp sievieti un medicīnas personālu, kā arī pārstāv sievietes intereses un tiesības. Kā atzīst Olga, vīram tika uzlikta atbildība uzraudzīt ārstu rīcību situācijās, kad viņa pati to nespētu kontrolēt.

Olga: Es gribēju, lai viņš ir klāt, es teicu, ka tas attiecas uz mums abiem – „tev ir jābūt klāt arī tāpēc, lai tu man varētu palīdzēt, jo man būs fiziski grūti. Man vajag, lai tu esi klāt, ja ārsts sāk tur uzstāt ar kaut ko, kas tur nav vajadzīgs, lai ietekmētu visu to procesu.

Savukārt Evai vīra līdzdalība bija būtiska, jo maz uzmanības un atbalsta saņēma no medicīnas personāla.

Eva: Mēs bijām vienīgie dzemdētāji uz to brīdi Bulduros, mums ļāva izvēlēties dzemdību zāli, bet tur atstāja vienus pašus. Tad, kad sāpes jau bija lielākas, tad es teicu vīram, lai aiziet paprasīt, vai es jau varu iet tai vannā. Vīrs atnāk atpakaļ viens pats un saka: „Viņi, teica, ka tev ir par vēlu iet vannā”. Es domāju, kā tā var būt, ja viņi mani nav pat redzējuši. Tad pēc kāda laika sūtu vīru, lai aiziet paprasa, vai vismaz es siltā dušā varu iet. Dzemdībuursos taču stāsta, ka tas siltais ūdens palīdz. Vīrs atkal atnāk viens pats un saka, ka dušā arī iet esot par vēlu, nedrīkstu.

Kaut arī vīrietim ir būtiska nozīme dzemdībās, tomēr viņš primāri veic sievietes atbalsta funkciju un vīrieša vēlme uzņemt vadību, ne vienmēr tiek uztverta atbalstoši.

Sanija: Es nebūtu gribējusi bez viņa, drīzāk tā viņa klātbūtne man deva to mieru, bet kaut ko citu, kādu padomu es no viņa negaidīju. Atceros, kad pie Kates dzimšanas, viņš man nāca un teica, kā man jāspiež un kā man jāpūš. Mani tas kaitināja, jo es domāju -tak re kur speciālists, tu man neesi speciālists, tu citu funkciju man pildi, tu man netraucē, lūdzu.

Lai arī miera un drošības sajūta ir tas, kas tiek sagaidīts no vīrieša, tomēr tieši šīs sajūtas ir tās, kas trūkst pašam vīrietim dzemdību procesā. Satraukums un nedrošība ir vīriešu visbiežāk minētās sajūtas, runājot par dzemdībām. Turklāt vairāku vīriešu stāstījumos dominēja noskaņa, ka viņš nejutās pilnvērtīgi iederīgs dzemdību procesā gan tādēļ, ka apzinās savas ierobežotās iespējas atbalsta sniegšanā sievietei, gan tādēļ, ka īsti nesaprot savu lomu dzemdību laikā. Daži vīrieši savu līdzdalību uztvēra kā pienākumu, bet ne paša patiesu vēlmi.

Mareks: Es tur biju diezgan nobijies un tāds sanervozējies, man liekas, ka es to situāciju padarīju pretēju, drusku nervozāku. Tas, ka es būtu sevišķā sajūsmā par to, ka man tur ir jāpiedalās, tā es nevarētu teikt, sievieti to [līdzdalību dzemdībās] vajadzēja vairāk nekā man.

Mairis: Es redzēju, ka viss ir baigi smagi viņai. Nu, vismaz kaut kā atbalstīt tajā brīdī, kaut vai to roku paturēt. Es jau saprotu, ka es tur diži neko nevaru, bet tāpat roku turi un kaut ko mēģini palīdzēt.

Raksturojot partnera lomu dzemdībās, sieviešu stāstījumā vairāk tika apskatīts no abu partneru savstarpējo attiecību prizmas, mazāk vīrieša un bērna attiecībām, savukārt vīriešu stāstījumos biežāk tika akcentēta būšana klāt bērna piedzimšanas brīdī:

Mairis: Nu, pirmajā reizē tas moments bija tāds pacilājošs, brīnums tāds bija, ka tas bērns tā ienāk. Tas bija ļoti saviļņojoši. Tiešām tāds brīnums, kaut kas pārdabisks.

Valts: Man patika tas pirmais mirklis, kad tu redzi to bērnu piedzimstam un, ka sieva bija ļoti laimīga, kad viņu iedeva pirmo reizi (...). Viss ir aizmirsies, kad ir tas mazais kunkulītis rokās.

Vīriešu iesaiste bērna gaidīšana posmā palielinās, tomēr to pilnvērtīgu dalību būtiski ietekmē tas, ka tēvi nejutās droši un ne pilnībā apzinās vai izprot savu lomu, līdz ar to lielā mērā arī paši uzņemas atbalsta personas funkciju.

4.4. Palīgs bērnu audzināšanā

Kad bērns ir piedzimis, vīrieša kā atbalsta lomas pildītāja loma turpinās. Šajā posmā sievietes samērā izteikti cenšas nosargāt savu vadošo lomu, īpaši attiecībā uz maziem bērniem. Dažādu iemeslu dēļ sievietes/mātes ne vienmēr līdz galam uzticas vīriešu/tēvu spējām audzināt bērnus, vienlaikus arī paši vīrieši nereti nav pārliecināti par savu kompetenci. Šādi uzskati vēl vairāk nostiprina viedokli, ka vīrieša uzdevums ir palīdzēt sievietei, atbalstīt viņu. Bērniem pieaugot, tiek uzskatīts, ka tēva loma palielinās, bet praksē tas ne vienmēr izdodas vai ir iespējams.

Ir daudz pētījumu par to, kā tēva iesaiste bērnu audzināšanā (t.sk. agrīnā vecumā) pozitīvu ietekmē bērna kognitīvo, emocionālo attīstību un sociālo attīstību (piem. Allen un Daly 2007; Raeburn 2014). Tomēr Latvijas sabiedrībā dominē uzskats, kas tieši sievietei ir jābūt kopā ar bērnu tā pirmajos dzīves gados. Saskaņā ar 2013. gadā veikto Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru pētījumu vismaz 86% respondentu uzskatīja, ka sievietei ar bērnu pēc dzemdībām mājās jāpavada vismaz gads; 80%, - divi gadi, 55% - vismaz 3 gadi (Eglīte u. c. 2013, 85). Turklāt būtiski ir ne tikai šie skaitļi, bet arī fakts, ka aptaujas veidotāji analogu jautājumu par tēviem nemaz nebija iekļāvuši. Droši vien pat aptaujas autori bija uzskatījuši to par pašsaprotamu, ka ar bērnu "mājās pavada" tikai sieviete/māte.

Arī šī pētījuma dalībnieki, gan vīrieši, gan sievietes, pauž pārliecinošu viedokli par māti kā primāro un bērnam labāko aprūpētāju tā pirmajā dzīves gadā. Kaut arī gandrīz visi pētījuma dalībnieki atzina, ka arī tēvs varētu nodrošināt aprūpi, tomēr neuzskatīja to par aktuālu savā ģimenes modelī. Tā, piemēram, Olga uzskata, ka bērna pirmais gads ir gandrīz ekskluzīvi viņai piederošs:

Olga: Protams, pirmais gads, tad es arī viņam [vīram] teicu, īpaši no sākuma, ka pirmais gads - tas ir mamma un bērns.

Arī Daina pauž līdzīgu domu, demonstrējot, ka viņa nemaz nespētu uzticēt mazu bērnu tēvam:

Daina: Es, protams, nespēju iedomāties tādu situāciju. Es pat laikam negribētu [lai vīrs pārāk iesaistās] tajā kopšanas periodā. Es nestādos priekšā, kā es varētu atstāt savu tikko dzimušo bērnu mājās ar vīru. Ne tas, ka es viņam neuzticos, bet tas, ka es kā sieviete un jau viena bērna māte ar tām izjūtām, kas tev ir pēc bērna piedzimšanas...

Arnolds it kā būtu gatavs uzņemties vairāk atbildības, bet domā, ka sieva to negribētu. Tā kā sieva šajā situācijā ir dominējošā stāvoklī, un viņa "nav tam gatava", situācija paliek nemainīga:

Arnolds: Nu, zini, kā ir, teorētiski, jā, bet mana sieva tam nebūtu gatava. Ne jau tas, ka viņa neuzticas, bet viņa nebūtu pārāk mierīga, strādāt nevarētu. Bērns vēl ir tik mazs. Vīrietis ir vīrietis.

Frāze "vīrietis ir vīrietis" norāda uz to, ka Arnolds šādu lomu sadalījumu uztver kā dabisku un tāpēc visumā nemaināmu situāciju.

Krūts barošana ir viens no biežāk minētajiem argumentiem gan sievietes, gan vīriešu uzskatos, kādēļ tēvs nespēj nodrošināt līdzvērtīgu bērna aprūpi. Latvijā arvien pieaug ar krūti baroto bērnu skaits. 2014. gadā līdz 6 nedēļām tika baroti 92,6% bērni, līdz 3 mēnešu vecumam 78,1%, 6.mēnešiem 57,0%, līdz 12 mēnešu vecumam 26,2% (kas ir nedaudz vairāk nekā 2010. gadā, kad attiecīgie skaitļi bija 91,8%, 75,9%, 52,5% un 21,7%)⁵ (CSP 2015, 36).

Pētījums Lielbritānijā uzrāda, ka nozīmīgi vairāk bērnu ar krūti baro izvēlas sievietes, kurām vecums ir ap 30 gadiem, ir augstākā izglītība, neveic fizisku darbu, kā arī etnisko minoritāšu grupu sievietes. Turklāt nozīmīgs faktors, kas veicina krūts barošanu ir vīrieša atbalsts, kas ir uzskatāms par netiešo tēva ietekmi uz bērna aprūpi (O'Brien, 2005).

Otrs biežāk norādītais iemesls ir mātes un bērna emocionālā saikne, uz to norāda kā sievietes, tā vīrieši, uzskatot, ka bērns ar māti jūtas mierīgāks, drošāks. Nereti vīrieši vispār izvairās formulēt kādas noteiktas īpašības vai prasmes bērna pirmo mēnešu aprūpē, vienkārši norādot, ka tas ir sievietes ziņā. Citi tieši atzīst, ka nemaz negribētu partneres vietā uzņemties bērna aprūpi pirmajos mēnešos. Tā, Mairis, uzskata, ka viņš netiktu galā, jo nebūtu pietiekošu prasmju un iemaņu, turklāt tas nebūtu bērna interesēs:

Mairis: vai es gribētu, ka viņa strādā un es pa māju? Nu, īsti negribētu, nē. Pirmkārt, es domāju, ka viņiem vairāk vajag mammu nevis tētis. Nu, kamēr viņi ir maziņi. Nē, nē, es netiktu galā. Arī tas, ka ir tā pati barošana ar krūti. To taču vajag obligāti. Arī Ilze no manas puses neko tādu nav gaidījusi. Viņiem vajag to mammu, tas ir pirmais.

⁵ http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_13_berni_latvija_2015_15_00_lv_en.pdf

4.5. Tēvi kā bērna kopēji pirmajā gadā

Visi pētījuma dalībnieki uzskatīja to par teorētiski iespējamu iespēju, ka bērnu kopšanu pirmajā gadā uzņemas tēvs, taču vienlaikus arī norādīja uz nosacījumiem, kādam tēvam būtu jābūt vai trūkumiem, kas neļaus vīrietim nodrošināt tādu pašu aprūpi kā sievietei.

Viens no nenoliedzami būtiskākajiem aspektiem mājsaimniecībā ir finansiālā drošība, kas arī tiek saistīta ar vīrieša uzdevumiem. Arī bērnu audzināšana šim faktoram tiek pakļauta – tēva iespējas uzņemties audzināt bērnu pirmajā dzīves gadā, visbiežāk tiek pieļauta tad, ja māte, strādājot, var nopelnīt vairāk nekā vīrietis/tēvs. Tikai vienā gadījumā tika norādīts, ka tā varētu būt vīrieša vēlme dzīvē kaut ko mainīt. Nevienā gadījumā netika norādīts par vīrieša attiecībām ar bērnu vai vīrieša līdzvērtīgu atbildību arī bērna agrīnā audzināšanā.

Valts: Es domāju, ka tur nav nekas sliktas - es uz to skatītos vairāk no finansiālās puses, ja sieva pietiekoši labi pelna un viņa, aizejot strādāt, ģimeni var finansiāli labāk nekā vīrietis [nodrošināt], tad kāpēc ne? Jautājums ir, vai pats vīrietis var pieņemt to, ka viņš, teiksim, varbūt nepelna labāk par sievieti un, ka sieviete ir varbūt ar labāku statusu vai kaut ko tādu ieguvusi.

VSAA dati liecina, ka sievietes būtiski vairāk nekā vīrieši izmanto bērna kopšanas atvaļinājumu, pēdējos gados gan arvien pieaug vīriešu skaits, kas izmanto bērna kopšanas pabalstu. 2014. gadā vīriešu īpatsvars no visiem bērna kopšanas pabalsta saņēmējiem bija 5,07%, 2014. gadā 11,16%, savukārt, 2016. gada pirmajā pusgadā 15,39% (VSAA 2016). Pozitīvās tendences ietekmē vairāki faktori, bet viens no būtiskākajiem, iespējams, ir ieviestās izmaiņas attiecībā uz šo pabalstu saņēmējiem, nodrošinot iespēju pabalstu saņemt arī vecākam, kurš turpina strādāt. Tomēr vienlaikus, pastāv risks, ka dati neuzrāda patieso tēva iesaistes līmeni, par ko liecina gan pētījuma dalībnieku norādītie gadījumi, kad uz tēvu ir noformēts pabalsts, tomēr faktiski bērna aprūpi uzņēmusies māte, gan arī politikas plānošanas dokumentos atzītā situācijas problemātika (Situācijas izvērtējums „Pamatnostādņēm sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai 2016.-2020. gadam”).

Kopumā vērtējot situāciju, ļoti uzskatāmi parādās tas, ka abu dzimumu pārstāvjiem ir līdzīgi uzskati par to, kā sadalās atbildība bērna aprūpē tā pirmajā dzīves gadā – bērns jāaprūpē mātei, bet vīram jā rūpējas, lai mātei un bērnam nekā netrūktu. Ja šāda noklusējuma situācija nav iespējama vai arī ir skaidrs, ka finansiāli izdevīgāk gūtu, ja finansiālā atbalsta nodrošinātāja lomu uzņemtos sieva, tad arī tēvs varētu izmantot bērna kopšanas atvaļinājumu

4.6. Bērns un darbs

Abas jomas - bērna aprūpe un darbs, savstarpēji konkurē, un lai arī bērni un ģimene kopumā tiek uztverti kā nozīmīgākais dzīvē, tomēr praktiskā rīcība ikdienā uzskatāmi parāda, ka darbs ir prioritārs un tam tiek pakārtota bērna aprūpe. Tas attiecas ne tikai uz bērna aprūpi pirmajā gadā, bet arī vēlāk.

Pienākumi attiecībā pret darbu, darbu kolēģiem un darba devēju, ir nozīmīgi kā mātēm, tā tēviem, tomēr nepārprotami tēva darba pienākumi intervijās tiek uztverti kā nozīmīgāki, kamēr mātes nepieciešamība upurēt darbu bērna interešu labā tiek uzskatīta par noklusējuma reakciju. Tēva uzdevums ir strādājot atbalstīt ģimeni, un aizvietot māti bērna aprūpē, kad māte pati to izdarīt nevar.

Tieši darbs un laika trūkums darba dēļ, tiek minēts kā galvenais pārmetums sev, vērtējot savas attiecības ar bērniem. Vīrieši norādīja uz darbu kā iemeslu savai mazajai iesaistei bērna aprūpē. Tā, piemēram, Guntis, atceroties savu pieredzi bērna dzemdībās, apraksta, ka nav spējis aizmirst darba rūpes:

Guntis: Man ir mīnus tas, ka man ir liela atbildība pret darbu, un tad es ar vienu smadzenes pusi domāju, lai nenokavēju darbu un ar otru – pagaidīt, kamēr piedzims, kas piedzims.

Savukārt Arnolds vēlētos vairāk pavadīt laika ar bērniem, bet nevar to darba pienākumu dēļ:

Arnolds: Domāju, ka vienmēr jau gribētos vairāk pavadīt laiku kopā [ar bērniem]. Es neuzskatu, ka tagad ir optimāls laiks. Bet es arī neprotu piecelties un aiziet ātrāk no darba, kas man to laiku varbūt vairāk dotu mājām.

Darba nozīmīgums izteikti parādījās saistībā ar veselības jautājumiem, turklāt ne tikai attiecībā uz sevi un savu veselību (visi pētījuma dalībnieki atzina, ka arī vieglas saslimšanas gadījumā vai slimības pirmo simptomu posmā, turpina strādāt un ar pašu spēkiem ārstēties), bet arī attiecībā uz bērna aprūpi.

Bērna slimības gadījumā (izņemot ārkārtējas situācijās) sākotnēji ģimenē tiek meklētas iespējas, kā nodrošināt bērna aprūpi būtiski neietekmējot darbu - piesaistot vecvecākus, aukles, strādājot no mājām, samainoties ar kolēģiem maiņas darba situācijā u.c., darba nespējas lapas jeb slimības lapas izmantošana savā ziņā ir galējais risinājums.

Jebkurā gadījumā tā tomēr primāri tiek uzskatīta par sievietes rūpju zonu. Vīrietis figurē kā iespējams resurss. Tā Daina apsver visas iespējas un kā pēdējo to, ka vīrs varētu paņemt slimības lapu daļai laika.

Daina: Tad, kad es naktī dzirdu, kā viņš [dēls] atkal sāk krākt degunā, es vairs nevaru pagulēt. Man jau tur domas visvisādas eskalējas – „tā iesnas būs, atkal desmit dienas no dzīves pagalam -nevarēs iet uz bērnu dārzu. Jāzvana auklei, nē - mammai, aukle nevar, nē – mamma arī nevar, būs jāņem atkal slimības lapa, bet darbā šitas, tas un tas. Varbūt tomēr vīrs var paņemt slimības lapu, nē - mēs varam sadalīt - trīs dienas es, trīs dienas viņš”.

Arī Valta teiktajā redzams, ka vispirms tiek apsvētas mātes iespējas aprūpēt, bet darba pienākumi tomēr ir nozīmīgs arguments, lai iesaistītos arī tēvs:

Valts: Ir bijušas situācijas, kad bērns ilgāk slimo un tad es gribu to pirmo laiku vēl pastrādāt, jo kāds lielāks projekts, bet sieva vienkārši pasaka nē, ka viņai ir svarīgi būt darbā un viņa nevar. Nu tad vienu vai divas reizes ir bijušas tā, ka vienu vai divas dienas mums abiem ir jābūt darbos, tad mēs esam saorganizējuši vecmāmiņu vai vēl kaut ko, kas pieskatīs.

Savukārt, gadījumos, kad slimības lapa tiek noformēta un kādam no vecākiem ir jādrošina pastāvīga bērna aprūpe klātienē, izvēli, kurš to darīs nosaka tas, kuram savu prombūtni ir vienkāršāk saskaņot ar darba devēju/ darba kolēģiem, kuram ir mazāka atbildība darbā (vecāks vadošā amatā retāk ņem slimības lapas) vai kuram ir mazāks atalgojums.

Tomēr pētījuma rezultāti uzrāda, ka tieši sievietes ir tās, kas uzņemas galveno aprūpi bērna slimības gadījumā. Tas lielā mērā atbilst arī vispārējām darba tirgus tendencēm. Sieviešu atalgojums ir zemāks nekā vīriešiem līdzīgos amatos un arī sieviešu iesaiste vadošos un labi apmaksātos amatos ir būtiski mazāka nekā vīriešu (CSP 2015; Situācijas izvērtējums „Pamatnostādnēm sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai 2016.-2020.gadam”). Tāpēc gadījumos, kad ir

jāizšķiras par tēva vai mātes “palikšanu mājās”, izvēle parasti ir par labu sievietei.

Vīriešu/tēvu iesaiste biežāk notiek tajos gadījumos, kad sievietei/mātei nav iespējams saskaņot bērna aprūpi ar darbu, kad sievietes ilgstoša vai atkārtota prombūtne no darba var apdraudēt darba stabilitāti un pasliktināt attiecības ar darba devējiem un/vai kolēģiem, kā arī situācijās, kad sieviete viena netiek galā ar aprūpi. Mairis bērnu kopšanai “pieslēdzas” vajadzības gadījumā, t.i., ja sieva netiek galā:

Mairis: Es pieslēdzos tiešām tad, ja kāds mazais ir slims un viņa nevelk, tad es paņemu slimības lapu uz bērna vārdu un vienkārši esmu mājās.

Valts “ir pretimnākošs”, ļaujot sievai atgriezties darba tirgū:

Valts: Es ļoti labi apzinājos, ka viņai ir jātiek atpakaļ darba attiecībās un darba devēji, tikko tu esi atnācis no dekrēta, protams, skatīsies uz tevi - ka tev tur bērns slimo vai tur vēl kaut kas notiek. Tad es centos par visām varītēm būt pretimnākošam tieši tad, kad bērns tur slimoja vai kas. Tad es tur paliku mājās. Arī tad, kad bērns saslimst, parasti pirmo nedēļu ņem sieva, otro nedēļu ņemu es, lai nav tā, ka kāds izteikti tur mēģinātu sēdēt.

Līdzīgi arī Arnolds īpaši paliek mājās ar bērnu, lai atvieglotu sievai situāciju darbā:

Arnolds: Nu, ja godīgi, tad es palieku tajos brīžos, kad sieva ir tik tikko aizgājusi darbā. Ja paiet kāds salīdzinoši neilgs laiks un nolūzt atkal tas bērns vai arī pati ir bijusi slima, savu veselību kārtojusi, atgrieziesies

darbā, bet pēc pāris dienām sīkais slimis.

To, ka sievietes vairāk nekā vīrieši izmanto slimību atvaļinājumus, norāda arī darba devēji, lai gan atšķirības iezīmējās starp darba vietām, kur visa alga tiek maksāta oficiāli un, kur tikai daļa atalgojuma. Uzņēmumos, kur oficiāli tiek izmaksāta tikai minimālā alga, slimības lapas tiek iesniegtas daudz retāk nekā uzņēmumos, kur viss atalgojums tiek maksāts oficiāli. Jolantas stāsts šo situāciju labi ilustrē:

Jolanta (izpilddirektore poligrāfijas uzņēmumā): Mums uzņēmumā pārsvarā strādā tikai vīrieši, tomēr pa visiem šiem 13 gadiem neviens nav ņēmis slimības lapu bērna dēļ. Iespējams, tas tādēļ, ka mums maksā „melno” algu. Arī mums [ģimenē] vīrs parasti ņem slimības lapu, jo viņam oficiālā alga. Un mūsu tehniķi jau vispār nevar paņemt, tur ir tik daudz darba, ka tikai tad, ja pats tik slimis, ka neturas kājās.

Tomēr jānorāda, ka bez konkrētiem darba apstākļiem, sabiedrībā kopumā dominē uzskats, ka sieviete labāk tiks galā ar bērna slimību, pieņemot, ka mātei vienmēr būs augstāka kompetence attiecībā uz bērna attīstību, uzturu, iepriekš veiktajām procedūrām. Tāpat tiek sagaidīts, kas sievietes labāk nekā vīrieši pārzinās dažādus ārstēšanas līdzekļus. Tā Arnolds, kurš bieži ved bērnu pie ārsta, jo ir vienkāršāk nekā sievai vienoties ar darba devēju, pats tomēr nevar pieņemt lēmumus, jo nejutās kompetents.

Arnolds: Ir gadījies, kad ārsts kaut ko jautā, bet es saku – pagaidiet, ārsta kungs, es piezvanīšu noprecizēšu detaļas, tad zināšu precīzi atbildēt, lai nesamelotos.

Šādu attieksmi pauž ne tikai paši vecāki, tā novērojama arī attieksmē no medicīnas personāla, lai gan, kā norāda, piemēram, Valts arvien retāk tiem jāsaskaras ar attieksmi, kad ārsts tēva klātbūtni bērna aprūpē uztver kā starpnieku starp bērnu un māti, taču ne līdzvērtīgu vai galveno aprūpētāju:

Valts: No dakteres varbūt pirmajās reizēs bija savāda attieksme, laikam, pieradusi, ka mammas ved tos bērnus. Un tad stāsta, kā man būtu pēc tam tas viss jāatreferē mammai. Tagad viņa arī ir apradusi, ka mēs vai nu abi kopā esam vai nu uz maiņām, tad stāsta gan vienam, gan otram. Nu neuztver mani kā jokaino tēti, kurš neko „nerubī”.

Līdzīgi arī attiecībā uz skolu un bērnudārzu vīriešu uzdevums ir ne tik daudz pieņemt lēmumus, cik palīdzēt atrisināt loģistikas problēmas, t.i., atvest un aizvest māti un bērnu:

Sanija: Ja mums jābrauc pie ārsta, tad es vienmēr prasu [vīram], lai mums ir nodrošināts transports, lai mūs aizved. Arī kad piezvana no dārziņa pasaka, ka bērns ir slimis, tad viņš ved, paņem mani, mēs braucam pakaļ kopā.

Darbam ir nozīmīga ietekme uz abu vecāku iesaisti bērna aprūpē, arī pētījumi citās valstīs uzrāda, ka tēva iesaiste ir lielāka, ja māte strādā algotā darbā (Raley, Bianchi un Wang 2012), tomēr sieviete joprojām ir galvenā atbildīgā par bērna aprūpi, arī situācijas, kad vīrietis/tēvs strādā darbā mazāku slodzi nekā sieviete māte (Darling-Fisher un Tiedje 1990).

4.7. Laiks kopā ar bērnu

Laiks, ko ar bērnu pavada tēvs un māte, atšķiras, un tēvi pavada mazāk laika kopā ar bērnu, jo īpaši divatā (bez mātes klātbūtnes). Tas ietekmē tēva kā līdzvērtīga bērnu aprūpētāja iespējas. Tēvi nereti apzinās to kā problēmu un pauž savu vainas sajūtu attiecībā pret bērnu, tomēr ne vienmēr spēj to atrisināt, ne tikai tāpēc, ka nespēj sabalansēt ar darbu, bet arī tādēļ, ka vienkārši nezina, kā kvalitatīvi pavadīt laiku ar bērnu.

Pētījumos, kuros salīdzināti dzimumlīdztiesības jautājumi valstīs ar atšķirīgiem nodarbinātības modeļiem, sociālo un ģimenes politiku un kultūrā sakņotu sabiedrības attieksmi noskaidrots, ka valstī īstenotajai rīcīpolitikai ir būtiska ietekme uz abu dzimumu iesaisti bērnu aprūpē (Craig un Mullan 2010; Brandth un Kvande 2009). Valstīs, kur ir pieejama kvalitatīva ārpus mājas bērnu aprūpes sistēma, kā piemēram Skandināvijā vai Nīderlandē, abu vecāku nodarbinātība ir līdzīga, tāpat arī ir līdzīga to iesaiste bērnu audzināšanā.

Laika ziņā vienlīdzīga abu partneru iesaiste bērnu aprūpē, gan nebūt neliecina par līdztiesīgu daļību un attiecībām ar bērnu. Būtiska loma ir tam, kādi aprūpes pienākumi gulstas uz katra vecāka pleciem. Akadēmiskajā literatūrā tiek piedāvāti dažādi dalījumi, taču kopīgi ir trīs pamatprincipi: 1) laiks, kas tiek pavadīts ar bērnu vienatnē, bez otra partnera klātbūtnes; 2) ikdienišķā rutīnas aprūpe (kas ietver bērna ēdināšanu, apkopšanu, guldināšanu u.c.); 3) nerutinētā aprūpe (spēles, mācīšanās, sarunas) (Gaunt 2005; Craig un Mullan 2010). Latvijā nav veikti pētījumi, kas padziļināti izvērtētu, cik ilgi un kādā veidā bērna aprūpes pienākumi dalās starp tēvu un māti. Taču pētījumi citās valstīs Eiropas valstīs, Austrālijā un ASV liecina, ka tēvi un mātes nodrošina atšķirīgu aprūpes veidus un tas ietekmē ne tikai atšķirīgas abu vecāku lomas un attiecību veidošanos ar bērnu ar vecākiem, bet arī slodzi (absolūto un relatīvo), kādu katrs no vecākiem nodrošina bērnu aprūpē. Mātes ievērojami vairāk laika velta pienākumiem, kas ir rutīnas (ēdināšana, mazgāšana, izglītošana), un daudz vairāk laika pavada ar bērnu divatā, kas nozīmē, ka sievietēm ir iespējas vairāk nostiprināt saikni ar bērnu un attīstīt savas kā vecāka prasmes (Leboutte 2016, 3) (Leboutte, 2015, 3).

Tēvi vairāk tiek iesaistīti nerutinētos aprūpes darbos, kas ir elastīgāk salāgojami ar darba grafiku un daudz biežāk pavada laiku kopā ar bērnu mātes klātbūtnē (Craig 2006; Craig un Mullan 2010). Tēvu iesaistes jautājumos izteikti parādās vadītāja – palīga attiecības, kurās mātes organizē, plāno un vada tēvu iesaisti, paturot atbildību un kontroli pār visiem ģimenes darbiem (Gaunt 2005; Craig un Mullan 2011).

Arī šī pētījuma rezultāti liek domāt ⁶, ka laiks, ko bērni ar tēvu pavada divatā, ir būtiski mazāks nekā laiks, kas tiek pavadīts ar māti vai abiem vecākiem kopā un kaut arī kopumā sieviešu/māšu pārziņā ir bērna ikdienas aprūpe (rutinētie darbi), tomēr arī tēvi iesaistās to veikšanā. Šī pētījuma fokusā nebija noskaidrot, kādas tieši aktivitātes vecāki veic kopā ar bērnu, tomēr iegūtā informācija par to, kā tiek pavadīts laiks kopā ar bērnu, iezīmē vairākas tendences. Tā vīrieši biežāk norāda, ka kopā ar bērnu spēlē spēles, sporto vai citādi aktīvi pavada laiku, turklāt riska pakāpe, ko pieļauj tēvi attiecībā uz bērna drošību ir augstāka nekā mātēm, kā tas redzams intervijā ar Valtu:

Valts: Attiecībā uz meitu, lielākie diskusiju jautājumi mums ir par to, cik daudz ļaut bērnam darīt vai neļaut. Piemēram, kāpt vienai pašai pa trepēm augšā – lejā vai uz krēsla, gulēt vienai pašai savā gultiņā un tādas lietas. Es tā kā paaugstinu to riska pakāpi, jo man bija svarīgi, lai man nav bērnam jāstaigā visu laiku līdzī pa trepēm augšā, lejā. Tad es vienkārši nedēļu viņu dzenāju augšā lejā, kamēr viņa diezgan stabili pati arī staigāja.

Līdzīgas tendences uzrāda arī citi pētījumi (Raeburn 2014, 105).

Mātes, savukārt, izrādīja mazāku interesi par fiziskās aktivitātēm, vairāk laika labprāt veltot savstarpējām sarunām, kā to līdzīgi raksturo Olga.

Olga: Man ar Anniju [meitu] nav interesanti spēlēties, man ar viņu ir interesanti apskauties, pasēdēt, parunāt, pabarot, viņu nomazgāt. Tādas lietas, kas saistītas ar fizisko pasauli vai emocionālo ir interesantākas par intelektuālajām vai par spēlītēm, vai par fiziskajām lietām kā sports.

Laika trūkumu kā galveno iemeslu kopīgai laika pavadīšanai norādīja kā mātes, tā tēvi. Sieviešu/māšu gadījumā šo problēmu īpaši aktualizēja dēlu mātes, kas uzsvēra, cik svarīgi ir, lai tēvs un dēls vairāk pavada laiku divatā, darot „vīriešu” darbus/lietas, norādot, ka ir prasmes vai zināšanas, kuras dēlam var nodot tikai tēvs (vīriešu darbu darišana, spēja būt drosmīgam, prasme zaudēt, neraudāt u.c.). Pētījuma dalībnieki vīrieši/tēvi arī norādīja uz laika trūkumu (dažādu iemeslu dēļ), taču visos gadījumos vīriešiem/tēviem bija izteikta vainas sajūta, ka bērnam tādejādi tiek nodarīts pāri. Tā, piemēram, Mareks saskatīja savu vainu tajā, ka dēlam nav progresā mūzikā, saistot to ar savu aizņemtību darbā. Savukārt Mairis norādīja arī uz savu iekšējo pretestību vispār laiku pavadīt ar bērniem.

Mareks: Dēlam ir diezgan labas dotības saksofona spēlēšanā, bet viņš nevingrinās pietiekami daudz, tāpēc viņš netiek uz priekšu. Tā ir tā lieta, ko sev varētu pārņemt laika trūkuma dēļ. Tas vakars man vienmēr ir tāds, kad viņš atgriežas no skolas, tad es eju projām uz darbu, kad es nāku atpakaļ, tad jau ir jāiet gulēt. Tā tas ir palicis novārtā.

Mairis: Man vairāk kremt tādas lietas, kad sieva grib, lai es vairāk pavadu laiku ar kādu, lai ar viņiem aizeju kaut kur kaut ko padarīt, bet man tas ir caur baigo piespiešanos. Reti, kad tas ir dabiski no manas puses. Iekšēji redzu un jūtu, ka viņi grib kaut ko kopā ar mani darīt, bet tas tā nenāk organiski. Tāpēc es izjūtu tādu diskomfortu. Tad es jūtu, ka manī nav tāda resursa. Nē, nu es jau varu it kā kaut ko padarīt, bet es par to nedegu.

---

6 Šādu secinājumu var izdarīt, balstoties uz interviju datiem. Tomēr jāņem vērā, ka reāls laika sadalījums netika novērots un dokumentēts. Interviju dati var būt neprecīzi, tāpēc laika sadalījums jāskata uzmanīgi.

Ir vēl viena problēma, kas aktualizējās šī pētījuma laikā, proti, vecāki ne vienmēr zina, kā pavadīt laiku ar bērnu. Tā, piemēram, Daina norādīja, ka visbiežāk kopā ar bērnu dodas uz iepirkšanās centru, kā galveno iemeslu norādot laika apstākļus, kas nekad to netraucē, savukārt Guntis, uz jautājumu, kā pavada laiku ar dēliem, norāda, ka ved tos uz treniņiem. Abos gadījumos vecāki faktiski nezina, kā nodrošināt pilnvērtīgu un kvalitatīvu laika pavadīšanu ar bērnu. Iespējams, to zināmā mērā var skaidrot ar to, ka šai vecāku paaudzei nav pieredzes, kā vecāki nodrošina laika pavadīšanu kopā ar bērniem (Dardedze 2014, 9), jo nekad iepriekš tik uzskatāmi vecākiem netika izvirzīta prasība nodrošināt ilgstošu un kvalitatīvu kopā būšanu ar bērnu.

Pētījumu liecina, ka ģimēns, kur tēva kopīgais laiks ar bērnu, galvenokārt, tiek pavadīts mātes klātbūtnē, nostiprinās mātes primārā atbildība attiecībā uz bērna audzināšanas pienākumiem un tēva kā atbalsta personas pozīcija, turklāt mātes klātbūtne un meditācija starp bērnu un tēvu, vājina bērna savstarpējās attiecības ar tēvu (Craig 2006; Gaunt 2005).

Tēva iesaistes koncepts balstās pieejā, ka vīrietis darbojas vairākās lomās savā ģimenē – kā apgādnieks, skolotājs, morālais ceļvedis, aprūpētājs, tomēr šāda līdzdalība ir iespējama tēviem ar vidējiem/labiem ienākumiem. Savukārt tēviem ar zemiem ienākumiem galvenā loma ir ģimenes apgādnieks (Lamb 2004). Arī šajā pētījumā ģimenes sociālekonomiskais stāvoklis bija aktuāls jautājums. Visās ģimenēs iezīmējās bažas par ekonomisko nestabilitāti. Tomēr vienlaikus jāatzīmē, ka neparādījās būtiskas atšķirības starp tēviem ar vidējiem vai zemiem ienākumiem attiecībā uz bērna aprūpi, zināmas atšķirības bija novērojama attiecībā uz iespējām, kādas katrai ģimenei ir pieejamas, taču ne laika vai pienākumu apjoms, kādu veic tēvi ar atšķirīgiem ienākumiem.

4.8 Finansiālā atbalsta sniedzējs

Feministiskajā diskursā vīriešu dominēšana naudas pelnīšanā un tas, ka viņi ir galvenie ģimenes apgādātāji, izraisa sieviešu atkarību un tādējādi arī nostāda viņas subordinētā stāvoklī. Tomēr paradoksālā veidā šī pētījuma kontekstā veiktajās intervijās arī naudas pelnīšana tiek aprakstīta kā “palīdzība”. Vīrieši gan var “uzturēt” ģimeni, bet tas drīzāk skan kā “ģimenes apgāde ar finanšu līdzekļiem”, t.i., arī šajā izkārtojumā vīrieša ieguldījums ir atbalsts un tāpēc tas nenostāda “apgādātāju” privileģētā stāvoklī.

Informanti nereti šo finansiālā atbalsta sniegšanas principu definē ļoti skaidri, kā, piemēram, Olga: *Vai jums mājās ar Gunti dalās pienākumi, kaut kādas atbildības?*

Olga: Jā, es atbildu par visu, kas notiek mājās un Guntis nes naudu un uztur mūs. [...] Guntim ir liels pienākums apčubināt un izklaidēt mani, viņš to ļoti labi dara un man ar to pietiek.

Daļā gadījumu vīrieši pilnībā kontrolē ģimenes naudas plūsmu, citos viņi galvenokārt veic regulāros obligātos maksājumus, kamēr ikdienišķos un/vai nerutinētos pirkumus (drēbes mātei un bērniem, pārtiku) veic sieva. Ģimenes budžets biežāk ir sadalīts pa vīra un sievas kontiem. Abi tad daļēji koordinēti veic dažādus maksājumus, nosedzot viens otra naudas plūsmas “caurumus”, ja tādi izveidotos.

Interesanti, ka šī pakārtotā loma neattiecas vis uz apgādnieku, bet gan tieši uz vīrieti, kā tas novērojams Jāņa teiktajā (Jānis, aprakstot situāciju, lieto vārdu “uzturēts”, tā norādot uz atkarību no sievas dotās naudas):

Jānis: Tā kā viņa ir vairāk nopelnījusi ārzemēs dzīvojot. Tur tas uzskats bija tāds, ka es arī esmu uzturēts. Tas jau nekas, ka es ar bērniem paliku. Viņa uzskatīja, ka viņa ir tas pelnītājs.

Turklāt arī vīriešiem ir raksturīgāk uzņemties vainu, ka nav nodrošinātas kādas ģimenes vajadzības.

Guntis: Tas, ka man nav līdzekļu, lai viņa [dēla] sapni piepildītu, vismaz vecākajam tiešām varējām. Būtu nauda, būtu sapņi piepildījušies, tur apstājās tieši sportā. Tas ir viens, ko es nevaru palīdzēt, bet tā, palielam, mēģinu.

Lai gan kopumā ir novērojama tendence, ka ģimenes budžets tiek līdzsvarots, izdevumu kategorijas, kuras sedz viens vai otrs partneris, tiek sabalansētas, tomēr vairāk kontroles ir vīriešiem. Nevienā no aptaujātajiem gadījumiem abus kontus nepārvaldīja sievietes, lai gan pētījuma dalībnieki atcerējās, ka agrāk (pārsvarā padomju laikā) sievietes mēdza pilnībā kontrolēt ģimenes izdevumus, pārvaldot ienākumus, kuri galvenokārt veidojās no vīrieša algas.

5. TĒVS UN VALSTS

Latvijā spēkā esošais tiesiskais regulējums, kopumā vīrietim nodrošina līdzvērtīgas tiesības, pienākumus un atbildību attiecībā uz bērnu aprūpi, tomēr dažādos aspektos joprojām pastāv tendence lielāku atbalstu nodrošināt sievietēm kā primārajām aprūpes sniedzējām un par bērnu atbildīgajām personām.

Latvijas likumdošana nosaka vienādu atbildību un pienākumus gan tēvam, gan mātei attiecībā uz bērnu aprūpi līdz tā pilngadības sasniegšanai. Ar rūpēm saprotot bērna uzturēšanu (ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu), kā arī viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam), tāpat ir noteikts, ka vecākiem ir kopā jāpieņem lēmums attiecībā uz jautājumiem, kas var būtiski ietekmēt bērna attīstību⁷.

Arī valsts īstenotā sociālā atbalsta politika kopumā ir vērsta uz vienlīdzīgu abu partneru iesaisti bērnu aprūpē, nodrošinot vienlīdzīgas iespējas un aizsardzību vecākiem, kas aprūpē bērnus (piem., tiesiskā aizsardzība attiecībā nodarbinātību bērna aprūpes gadījumā, kā arī valsts sociālā atbalsta saņemšana bērna aprūpes gadījumā u.c.). Apmaksāta paternitātes atvaļinājuma ieviešana, kā arī iespēja vīrietim/tēvam izmantot vecāku pabalstu, bērna kopšanas balstu u.c. iezīmēja pagrieziena punktu attiecībā uz izpratni par tēva iesaistes lomu bērna audzināšanā. Tomēr vienlaikus jāsecina, ka šī atbalsta politika ir vairāk vērsta uz nodarbinātajiem tēviem, turklāt ar mērķi veicināt lielāku sieviešu iesaisti darba tirgū, mazāk uz tēvu kvalitatīvu iesaisti bērnu aprūpē neatkarīgi no tā sociāl-ekonomiskā statusam.

Pašreizējās valsts un pašvaldību īstenotās rīcībpolitikas ir vērstas uz to, lai pēc iespējas sekmētu vecāku nodarbinātību, mazinot to slodzi bērnu aprūpē (piem., aukļu programma, bērnudārzu skaita palielināšana, līdzfinansējums privāto bērnudārzu maksājumiem, nestandarta darba laika bērnu pieskatītāju programma u.c.). Arī nākotnes dzimumlīdztiesības politikas plānošanas virziens⁸, kaut arī kā vienu no uzdevumiem izvirza tēva iesaistes veicināšanu bērnu aprūpē, tomēr plānotie sasniedzamie politikas rādītāji un rezultāti norāda uz to, ka tēvu iesaiste ir drīzāk vēl viens līdzeklis, kā sekmēt abu dzimumu līdzvērtīgu iesaisti darba tirgū, nevis mērķis pats par sevi.

Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam kopumā akcentē abu vecāku lomu un nozīmi bērnu audzināšanā, tomēr vispārējā ģimenes kognitīvā shēma atstāj pēdas arī šajā dokumentā. Atsevišķos jautājumos iezīmējās fokuss uz sievieti/māti arī situācijās, kas ir aktuālas vīrietim/tēvam (piem., aborts joprojām tiek skatīts tikai kā sievietes atbildība/izvēle, tāpat arī mācību/darba un bērna aprūpes sabalansēšana tiek primāri apskatīts kā jauno/nepilngadīgo māšu problēmjautājums).

---

7 Civillikums 177.p

8 "Pamatnostādnes sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai 2016.-2020.gadam" projekts

Ļoti aktuāla joma ir tēvu tiesības attiecībā uz bērnu aprūpi partneru šķiršanās gadījumā - statistika rāda lielu disproporciju attiecībā starp to, cik bērni ir tēva aprūpē un cik – mātes. 2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti liecināja, ka no visām nepilnajām ģimenēm tikai 12,9% gadījumos kopā ar bērnu vai vairākiem bērniem ir tēvs, 87,1% tā ir māte, lai gan, salīdzinot pēc katra dzīvojamās platības, vientuļā tēva mājoklis vidēji ir par 10 kvadrātmetriem lielāks nekā vientuļās mātes, kas varētu liecināt, ka tēva materiāli apstākļi kopumā ir labāki (Āboliņa 2016, 50). Tas varētu arī nozīmēt, ka bērni pie tēviem nonāk, ja tam ir nozīmīgi finansiālie ieguvumi, kamēr pie mātes – pēc noklusējuma.

6. NOBEIGUMS UN IETEIKUMI

Tēvu iesaiste bērnu audzināšanā nenoliedzami pieaug, bez finansiāla nodrošinājuma, tēvi arvien vairāk iesaistās arī citos ar bērna un ģimeni kopumā saistītos jautājumos, bez tam arvien vairāk tiek atzīta un novērtēta vīrieša/tēva nozīmīgā loma bērna attīstībā. Tomēr pilnvērtīgu un sievietei/mātei līdzvērtīgu iesaisti joprojām kavē vairāki faktori, būtiskākais – bērna audzināšana un aprūpe, joprojām tiek uzskatīta kā sieviešu atbildības un kompetences joma, īpaši izteikti tas ir bērna pirmajos dzīves gados, tomēr kā uzrāda pētījuma rezultāti arī citās ar bērnu saistītās jomās. Sabiedrībā joprojām pastāv viedoklis par tēvu kā galveno apgādnieku, līdz ar to tā pienākumu/tiesībām strādāt salīdzinājumā ar sievieti/māti bērna aprūpes gadījumā. Tāpat būtiska ietekme ir tam, ka informatīvā telpa attiecībā uz bērna audzināšanu joprojām ir centrēta ap sievieti/māti – vīriešu/tēvu publikācijas, atbalsta grupas tēviem, diskusiju forumi tēviem drīzāk ir pozitīvi izņēmumi, nevis vispārpieņemta un visiem pieejama iespēja. Pozitīvi ir vērtējams valsts atbalsts vīriešu iesaistei bērnu audzināšanā un aprūpē, tomēr joprojām iztrūkst pasākumu, kas tieši būtu vērti uz atbalsta sniegšanu tēvu kvalitatīvai un pilnvērtīgai līdzdalībai bērna audzināšanā.

Jāatzīst, ka sabiedrības pieprasījuma līmenī vēlme mainīt esošo lomu sadalījumu nav liela. Visi šajā pētījumā aptaujātie Latvijas iedzīvotāji uzskatīja, ka tāds uzdevumu un pienākumu sadalījums, kāds ir pašlaik, ir pieņemams un pat vēlams. Pret iespēju valsts līmenī mēģināt pienākumu sadalījumu mainīt pētījuma dalībnieki izturējās ar skepsi. Tas tomēr nenozīmē, ka pētījuma dalībnieku viedoklim būtu jāpiekrīt arī analītiskā līmenī. Ieguvumi no tā, ka vīrieši ieņemtu lielāku lomu ir nozīmīgi gan pašiem vīriešiem/tēviem (viņi nostiprinātu savu vietu ģimenes struktūrā, stiprinātu savu emocionālo stabilitāti un sasaisti ar bērniem), tā bērniem (kuri iegūtu lielāku iespēju socializēties ar tēviem un tādējādi iegūt perspektīvas, kuras citi aprūpētāji nespēj dot), tā sievietēm/mātēm, kuru noklusējuma loma un tādējādi arī vientuļā vecāka liktenis varētu mazināties. Šajā sakarā uz pētījuma pamatiem var izteikt vairākus ieteikumus:

Esošo situāciju galvenokārt nosaka pastāvošā kognitīvā shēma, kurā sieviete ir noklusējuma aktors, bet vīrietis ir palīgs un samērā mainīgs elements. Lai ietekmētu prakses, nepieciešams strādāt pie tā, lai šo shēmu modificētu. Zemāk esošie ieteikumi izstrādāti tā, lai tie no vienas puses attiektos uz apzināto rīcību (informētību), bet no otras puses veicinātu situācijas, kurās shēma vairs nedarbotos.

- Informatīvie pasākumi: Vairums mūsdienās pieejamo informatīvo materiālu un pasākumu ir pamatā orientēts uz sieviešu auditoriju. Tāpēc nepieciešams veicināt informatīvos kanālus, kas būtu orientēti tieši uz tēvu pieredzi (kā piemēram www.fatherly.com). Arī informatīvās kampaņas, kas uzsver tēva lomas nozīmību un vairo pozitīvo tēlu pret vīriešiem, kas uzņemas tēva lomu, var sniegt pozitīvu ieguldījumu.
- Nepieciešams veikt pasākumus, kas mazinātu uzskatu, ka ģimene un bērni pēc noklusējuma ir sieviešu joma. Šajā jomā nepieciešams izstrādāt programmas, kuru uzdevums būtu mainīt esošo kognitīvo shēmu to jomu speciālistiem, kas nodarbojas ar ģimenes jautājumiem, piemēram, ārstiem un skolotājiem – lai tie izturētos pret tēviem kā pret līdzvērtīgiem vecākiem un arī prasītu no tēviem adekvātu bērnu aprūpes pienākumu uzņemšanos.

- Ģimenes automātisku asociēšanu ar sievietēm/mātēm lielā mērā veicina (un izriet no tā, ka) attiecīgo jomu (dzemdību speciālisti, ārsti, skolotāji, bāriņtiesu un sociālā darba speciālisti, ģimenes lietu juristi) speciālistu vidū gandrīz pilnībā dominē sievietes. Tāpēc būtu jāapsver iespēja šeit veicināt lielāku dzimumu līdzsvaru.
- Šķiršanās gadījumā absolūtā vairumā gadījumu bērni tiek atstāti pie mātēm pat tad, ja vecākiem ir strīds par aprūpes tiesībām. Šī prakse acīmredzami nav godīga pret vīriešiem/tēviem un ir nepieciešams spert soļus, kas situāciju uzlabotu. Šajā jomā līdz šim nav veikti pētījumi un būtu nepieciešams pielikt papildu pūles, lai situāciju labi izprastu.
- Jāturpina darbs pie paternitātes atvaļinājumu izmantošanas veicināšanas, piemēram: Garāks paternitātes atvaļinājums un garāks termiņš, kurā to var izmantot (šobrīd tikai 2 mēnešu laikā pēc dzemdībām). Citās valstīs par efektīvu uzskata „tēvu kvotu” ieviešanu, kas nozīmē, ka noteiktu bērnu kopšanas atvaļinājumu var izmantot tikai tēvs, ja nē – tas pazūd vispār.

LITERATŪRA

Āboliņa, Līga. 2016. "Ģimene un tās atbalsta politikas attīstība Latvijā (1990-2015). Promocijas darbs doktora zinātniskā grāda iegūšanai demogrāfijas nozarē". Latvijas Universitāte.

Allen, Sarah M un Kerry J Daly. 2007. *The Effects of Father Involvement : An Updated Summary of the Evidence*. Guelph: Centre for Families, Work & Well-Being, University of Guelph. doi:10.1207/s15327922par0701_4.

Astuti, Rita. 1993. "Food for pregnancy. Procreation, marriage and images of gender among the Vevo of western Madagascar". *Social Anthropology* 1 (3): 277–290.

Barnes, John Arundel. 1973. "Genetrix: genitor:: nature: culture". No *The character of kinship*, sast. Jack Goody, 61–75. Cambridge: Cambridge University Press. Bennardo, Giovanni un David B. Kronenfeld. 2011. "Types of Collective Representations: Cognition, Mental Architecture, and Cultural Knowledge". No *A Companion to Cognitive Anthropology*, 82–101. Oxford, UK: Wiley-Blackwell. doi:10.1002/9781444394931.ch5.

Bloch, Maurice. 1991. "Language, anthropology and cognitive sciene". *Man, New Series* 26 (2): 183–198.

Brandth, Berit un Elin Kvande. 2009. "Gendered or Gender-Neutral Care Politics for Fathers?". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 624 (1): 177–189. doi:10.1177/0002716209334119.

Craig, Lyn. 2006. "Does Father Care Mean Fathers Share?: A Comparison of How Mothers and Fathers in Intact Families Spend Time with Children". *Gender & Society* 20 (2): 259–281. doi:10.1177/0891243205285212.

Craig, Lyn un Killan Mullan. 2011. "How Mothers and Fathers Share Childcare: A Cross-National Time-Use Comparison". *American Sociological Review* 76 (6): 834–861. doi:10.1177/0003122411427673.

Craig, Lyn un Killian Mullan. 2010. "Parenthood, gender and work-family time in the United States, Australia, Italy, France, and Denmark". *Journal of Marriage and Family* 72 (5): 1344–1361. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00769.x.

Dardedze, Nodibinājums Centrs. 2014. "Vīrieši par tēva lomu, izaicinājumiem un gaidām."

Darling-Fisher, Cynthia S un Linda Beth Tiedje. 1990. "The impact of maternal employment characteristics on fathers' participation in child care". *Family Relations* 39 (1): 20–26.

Eglīte, Pārsla, Aivita Putniņa, Māris Brants, Ilze Mileiko un Māra Laizāne. 2013. "Tautas ataudzi ietekmējošo faktoru izpēte. Gala ziņojums". Rīga.

- Fontaine, Jean La. 1973. "Descent in New Guinea: An Africanist View". No The character of kinship, sast. Jack Goody, 35–52. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gaunt, Ruth. 2005. "The role of value priorities in paternal and maternal involvement in child care". *Journal of Marriage and Family* 67 (3): 643–655. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00159.x.
- Jansone-Ratinika, Nora. 2013. "Tēva pedagoģiskā kompetence mūsdienu ģimenē. Promocijas darbs doktora grāda iegūšanai pedagoģijā sociālās pedagoģijas apakšnozarē". Latvijas Universitāte.
- Lamb, Michael E. 2004. *The role of the father in child development*. John Wiley & Sons.
- Leboutte, Eloise. 2016. *The value of care and domestic work. Roadmap on New start to address the challenges of work-life balance faced by working families* (CPW 2016. Linton, Bruce. 2016. "Men and Fatherhood: Pregnancy and Birth". www.pregnancy.org. <http://www.pregnancy.org/article/men-and-fatherhood-pregnancy-and-birth>. Pēdējo reizi skatīts: 2016. gada 7. septembrī.
- Malinowski, Bronislaw. 1927. *The father in primitive psychology*. London,,: K. Paul, Trench, Trubner & co., ltd.
- Putniņa, Aivita, Kristīne Dupate, Ilze Mileiko un Māris Brants. 2015. "Pētījums par laulību neregistrēšanas problemātiku". Rīga.
- Raeburn, Paul. 2014. *Do fathers matter?: What science is telling us about the parent we've overlooked*. Macmillan.
- Raley, Sara, Suzanne M Bianchi un Wendy Wang. 2012. "When Do Fathers Care? Mothers' Economic Contribution and Fathers' Involvement in Child Care." *American journal of sociology* 117 (5) (martā): 1422–1459. doi:10.1086/663354.
- Sebre, Sandra, Laura Ļebedeva un Ilze Trapenciēre. 2004. "Laulību, dzimstības un pozitīvu bērnu un vecāku attiecību veicinošo faktoru izpēte". Rīga.
- Attieksme pret dzimumu līdztiesības jautājumiem sabiedrībā. 2014.gada septembris, Rīga "Latvijas Fakti" [sk. http://www.sif.gov.lv/images/files/SIF/progress-lidzt/Dzimumu_lidztiesiba_Rezultatu_ataskaite_09.2014.pdf]
- Bērni Latvijā. Statistisko datu krājums. 2015. Rīga. Centrālā statistikas pārvalde
- Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.–2017.gadam. [sk. http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmpamn_200111_gvp.pdf]
- Sabiedrības priekšstati par sieviešu un vīriešu lomā – dzimumu līdztiesību. 2013.oktobris Rīga, GFK [sk. http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dokumenti_un_tiesibu_akti/gfk-petatsk23102013.pdf]

„Pamatnostādnēm sievietēm un vīriešiem vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai 2016.- 2020. gadam” projekts [sk. <http://www.lm.gov.lv/text/1789>]

Situācijas izvērtējums „Pamatnostādnēm sievietēm un vīriešiem vienlīdzīgu iespēju un tiesību nodrošināšanai 2016.- 2020. gadam”. [<http://www.lm.gov.lv/text/1789>]

Vīrieši par tēva lomu, izaicinājumiem un gaidām. 2014. Rīga. Nodibinājums „Centrs Dardedze”

Gender Equality Index. Latvia. EIGE [sk. <http://eige.europa.eu/gender-statistics/gender-equality-index/2012/domain/time/1/LV>]

Civillikums

Darba likums

Likums „Par maternitātes un slimības apdrošināšanu”

Pētījuma īstenotāji:

Klāvs Sedlenieks, PhD; Kristīne Rolle, MSc

Pētījuma pasūtītājs:

Nodibinājums „Tēvi”

Pētījuma norises laiks darba laiks:

No 2016. maijam līdz augustam

Pētījuma apjoms:

Pētījuma ietvaros tika veiktas 15 padziļinātās, daļēji strukturētas intervijas ar vīriešiem/tēviem, sievietēm/mātēm un darba devēju pārstāvjiem. Interviju transkripcijas tika apkopotas un kodētas, izmantojot vairākpakāpju kodu sistēmu kvalitatīvās pētniecības programmā.

Apzināti publiski pieejamie akadēmiskie un lietišķie pētījumi par jautājumiem saistībā ar tēvu iesaisti neapmaksātajā aprūpē.

Analizēti saistošie normatīvie akti (likumi un politikas plānošanas dokumenti), kā arī pieejamie statistikas dati.

Ētikas principi

Pētījuma dalībniekiem tiek nodrošināta to anonimitāte un rezultātos nav iekļauta informācija, kas ļautu atpazīt informanta identitāti (vārdi mainīti).

Vīrieši/tēvi:

Valts – 25 gadus vecs, precējies, ir 2 gadus veca meita, strādā IT jomā, dzīvo privātmājā Pierīgā.

Arnolds – 34 gadi, precējies, ir divi bērni (meita 14, dēls 6), strādā valsts pārvaldes institūcijā vadošā amatā, dzīvo dzīvoklī Rīgā.

Guntis – 46 gadi, ir precējies, divi dēli (14, 17 gadus veci), strādā par sabiedriskā autobusa šoferi, dzīvo dzīvoklī Gulbenē.

Osvalds – 38 gadi, ir precējies, divas meitas (6 un 9 gadus vecas), strādā starptautiskā uzņēmumā, dzīvo dzīvoklī Rīgā.

Jānis – 40 gadi, divreiz precējies, pirmajā laulībā divas meitas un dēls, otrajā laulībā sievai ir dēls no iepriekšējās laulības. Bērņus pirmajā laulībā lielā mērā audzinājis viens

Justs – 64 gadi. Patlaban dzīvo viens, ir bijis divreiz precējies. Bērni no pirmās sievas (divas meitas) un ārļaulības dēls, strādā par restaurētāju nelielā pilsētiņā Vidzemē.

Mairis – 40 gadi, precējies, sešu bērnu tēvs, strādā dažādus darbus mazpilsētā

Mareks – 39 gadi, precējies, trīs bērnu tēvs, zemnieku saimniecības īpašnieks

Sievietes/mātes:

Daina – 34 gadi, ir precējusies, ir dēls 3,5 gadus vecs, strādā valsts pārvaldē, dzīvo dzīvoklī Rīgā.

Olga – 40 gadi, ir šķīrusies ar meitas (8 gadi) tēvu, dzīvo laulība ar citu vīru, īpašniece apģērbu izgatavošanas uzņēmums, dzīvo dzīvoklī Pierīgā pagastā.

Eva – 34 gadi, ir precējusies, ir dēls (8 gadi), strādā bankā, dzīvo privātmājā Ogrē.

Sanija – 36 gadi, ir precējusies, divas meitas (6 un 8 gadus vecas), strādā valsts pārvaldē, dzīvo privātmājā Rīgā.

Darba devēju pārstāvji:

Jolanta - izpilddirektore tipogrāfijas iekārtu uzņēmumā.

Jānis - Baltijas filiāles vadītājs starptautiskā uzņēmumā.

Ilze - personāla vadības nodaļas vadītāja starptautiskā apdrošināšanas uzņēmumā.